

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsfag og lærerutdanning

Hammerfest sanitetsforening i perioden 1944-1955

Siri Nilsen Høiskar

Masteroppgave i historie ved lektorutdanninga HIS-3980 mai 2023

Forord

Jeg ønsker å rette en stor takk til veileder Marianne Neerland Soleim for mange gode tips og råd. Tusen takk for hjelp og god veiledning gjennom hele arbeidet med oppgaven.

Jeg vil også takke Troms og Finnmark fylkesbiblioteket for tips, råd, hjelp og tilrettelegging. Denne takken også rettes til andre som har underveis i oppgaven kommet med gode råd, tips og hjelp.

Til Gine, Martin, Amalie og Elin ønsker jeg å si tusen hjertelig takk for alt! Dere har vært en god støtte og hjelp hele veien.

Tusen hjertelig takk til mamma og pappa for all støtte og hjelp dere har gitt! Det har betydd veldig mye.

Siri Nilsen Høiskar, 15.05.2023.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling.....	2
1.2	Avgrensinger og begrepsavklaringer.....	2
1.2.1	Avgrensinger.....	2
1.2.2	Begrepsavklaringer.....	3
1.3	Tidligere forskning og litteratur.....	3
1.4	Arkivmateriale.....	6
1.4.1	Kildekritikk knyttet til arkivmaterialet.....	8
1.5	Teori.....	8
1.6	Metode.....	10
1.7	Etiske aspekt.....	12
1.8	Struktur for oppgaven.....	13
2	Sammendrag av gjenreisningsperioden i Finnmark og Nord-Troms.....	14
2.1	Tvangsevakueringen, brent jords taktikk, ødeleggelsene og NKS.....	14
2.1.1	Tvangsevakueringen og brent jords taktikk.....	14
2.1.2	Ødeleggelsene i Finnmark og Nord-Troms.....	16
2.2	Gjenreisningsperioden i Finnmark og Nord-Troms.....	18
2.3	Gjenreisningsperioden i Hammerfest og de helsemessige forholdene under denne perioden.....	23
2.4	Oppsummerende kommentar.....	26
3	Arbeidet til Hammerfest sanitetsforening i perioden 1945-1949.....	27
3.1	Gjenreisningen av sanitetsforeningene i Finnmark begynner.....	27
3.2	Gjenreisningsarbeid.....	30
3.3	Mangel på lokale.....	35
3.4	Egen brakke for Hammerfest sanitetsforening.....	39
3.5	Oppsummerende kommentar om perioden 1945-1949.....	42

4	Arbeidet til Hammerfest sanitetsforening i perioden 1950-1955.....	43
4.1	Forskjellig arbeid preger sanitetsforeningen	43
4.2	Arbeid med en ny feriekoloni.....	45
4.3	En ny feriekoloni står klar	49
4.3.1	Thorshaug feriekoloni	49
4.4	Sanitetssøster, husmorferie og amerikanske gavepakker	51
4.5	Anskaffelse av jernlunge	54
4.5.1	Innsamling til jernlunge	54
4.5.2	Annet arbeid	56
4.6	Oppsummerende kommentar om perioden 1950-1955	57
5	Sammenligning av Hammerfest sanitetsforenings og Kvalsund sanitetsforenings sitt arbeid i 1945-1955	58
5.1	Kvalsund sanitetsforenings arbeid i perioden 1945-1955	58
5.2	Likheter og ulikheter mellom de to sanitetsforeningene	61
6	Konklusjon	63
	Kildeliste	64
	Referanseliste	65

1 Innledning

Hammerfest sanitetsforenings historie før tvangsevakueringen og brent jords taktikk i Finnmark og Nord-Troms illustrerer et innholdsrikt arbeid. Hammerfest sanitetsforening ble opprettet i 1910, et år før NKS Finnmark ble opprettet, med endring av tuberkulosesituasjonen i Finnmark som hovedformål.¹ Det var forsøkt tidligere å opprette en sanitetsforening i byen, men kvinnene hadde fokusert på andre foreninger.² Hammerfest sanitetsforening fikk sin første sykepleier som kunne hjelpe til med hjemmepleie i 1918. I 1925 ble hjelpestasjonen for skrofuløse barn åpnet, og var Hammerfest sanitetsforenings aller første institusjon. Samme år begynte de å bidra til skolebarnundersøkelse. På 1930-tallet begynte de med skolebespisning og høyfjellssol. Med åpningen av Hammerfest sanitetsforenings feriekoloni i Repparfjorddalen i 1932 ble tilbudet for barn utvidet.³ I 1936 skaffet de sykebil, den første i Finnmark, til Hammerfest sykehus. Kontrollstasjon for mødre, barn og gravide ble oppstartet i 1937.⁴ Under store deler av 1900-tallet var Hammerfest sanitetsforening den mest slagkraftige av kvinneorganisasjonene i byen.⁵

Året 1944 vil derimot kunne anses som et vendepunkt for Hammerfest sanitetsforening. Ordren om tvangsevakuering og brent jords taktikk av Finnmark og Nord-Troms ble gitt 28. oktober 1944.⁶ Fra 30. oktober til 3. november ble de fleste innbyggerne tvangsevakuert fra Hammerfest, og nedbrenningen av byen begynte kort tid etter.⁷ Spørsmålet om hvordan Hammerfest sanitetsforening kom til å møte denne situasjonen i etterkant av

¹ Kari Strifeldt, «I de små ting frihet, i de store ting enighet, i alle ting kjærlighet,» *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 6 (1995): 99; Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1910, referert i Maria Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk – milde, bløte kvinnehender...: Hammerfest Sanitetsforening 1910-2010*, Gjenreisningsmuseets skriftserie 5 (Museene for kystkultur og gjenreisning i Finnmark, 2010), 39; Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 82.

² Jens Berg-Hansen, «1913 – Kvinnelig stemmerett: Kvinnene markerer seg i Hammerfest,» *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 24 (2013): 20.

³ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 176.

⁴ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 177.

⁵ Berg-Hansen, «1913 – Kvinnelig stemmerett,» 20.

⁶ Ingunn Elstad, *Tvangsevakueringa: Finnmark og Nord-Troms 1944 – bakgrunn, gjennomføring og overleving* (Orkana Akademisk, 2020), 12.

⁷ Klaus Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv: Hammerfest etter 1914* (Hammerfest kommune, 1989), 277-280.

tvangsevakueringen og brent jords taktikk reiser seg derfor, og det er dette som er tematikken for oppgaven.

1.1 Problemstilling

I denne oppgaven så vil jeg ta for meg følgende problemstilling:

Hva arbeidet Hammerfest sanitetsforening med i årene 1945-1955?

Med denne problemstillingen så følger det noen mer spesifikke underspørsmål, eller forskningsspørsmål, som også vil bli forsøkt besvart i denne oppgaven. Disse er hva var NKS Finnmark sitt arbeid preget av, og samstemmer det med hva Hammerfest sanitetsforenings sitt arbeid var preget av? Hva preget Hammerfest sanitetsforenings arbeid sammenlignet med Kvalsund sanitetsforenings arbeid i perioden 1945-1955?

Det førstnevnte underspørsmålet/forskningsspørsmålet vil bli sett på i nær sammenheng med problemstillingen, mens det sistnevnte vil bli sett nærmere på for seg selv.

1.2 Avgrensinger og begrepsavklaringer

1.2.1 Avgrensinger

Et område jeg har gjort avgrensinger på er tidsrommet. Bakgrunnen for at jeg velger å starte med år 1945 handler om at det er dette året at Norge blir frigjort. 1945 framstår derfor som et år hvor det først da er aktuelt å påbegynne den fysiske delen ved gjenreisningsarbeidet. Det er også i 1945, spesifikt 6. august 1945, at de første offisielle kom tilbake til Hammerfest, etter tvangsevakueringen og brent jords taktikk, og kunne påbegynne det fysiske gjenreisningsarbeidet.⁸ 1945 brukes derfor i denne sammenheng som starten på gjenreisningsperioden. I 1956 så kunne Hammerfest sanitetsforening flytte inn i et permanent helsehus, og dette markerer dermed slutten på brakkelivet for deres del.⁹ Året 1955 framstår slik som et slags avsluttende år for i hvert fall en side ved gjenreisningen for Hammerfest sanitetsforening sitt vedkommende. I og med at gjenreisningstiden vil fungere som et slags rammeverk for oppgaven så virker det derfor naturlig å avgrense oppgaven til til og med år

⁸ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 289-290, 293; Trond M. E. Dancke, *Opp av ruinene: Gjenreisningen av Finnmark 1945-1960* (Oslo: Gyldendal Norsk forlag, 1986), 372.

⁹ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 178; Strifeldt, «I de små ting frihet,» 100.

1955. Dette innebærer ikke at jeg antyder at gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms, eller Hammerfest, var ferdig i 1955.

Et annet område jeg har valgt å avgrense denne oppgaven på er det geografiske aspektet. Slik som problemstillingen lyder så er det altså sanitetsforeningen i Hammerfest som vil være i hovedfokus. Hva som betegnes som Hammerfest kan til en viss grad kanskje framstå som noe vag. Hammerfest forstås her som det en kan anse for å være Hammerfest by. Dette vil si at dagens kommunegrenser ikke er det som omtales når Hammerfest nevnes. Med Kvalsund så avgrenser oppgaven seg til det som kan anses for å være tettstedet Kvalsund.

Den geografiske avgrensningen vil hovedsakelig dreie seg om Hammerfest, men jeg vil også se denne tematikken i en fylkeskontekst, her Finnmark, og til en viss grad en nasjonal kontekst. I tillegg så vil arbeidet sammenlignes med Kvalsund sanitetsforenings arbeid. Slik omfatter den geografiske avgrensningen mer enn bare Hammerfest.

1.2.2 Begrepsavklaringer

Et begrep som i denne sammenheng bør forklares er gjenreisning. Gjenreisning som begrep virker å bestå av tre deler, hvor disse tre delene er gjenreising, nyreising og gjenoppbygging. Med gjenreising så tenkes det på det sosiale og moralske aspektet, med nyreising så peker man på det som ikke var der fra tidligere av med andre ord noe nytt, og med gjenoppbygging så er det materielle aspektet som relateres til altså det som ble bygget opp igjen.¹⁰ Tatt i betraktning av gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms så går da dette ut på at gjenreising legger opp til bedre sosiale forhold enn tidligere, nyreising gir noe nytt, enten på et økonomisk eller sosialt nivå, til de ødelagte stedene, og gjenoppbygging går ut på at nye former for bygninger blir bygget basert på tilretteleggelse samt utførelse av vilkår knyttet til byggevirksomhet.¹¹ I denne oppgaven så er det sosiale og helsemessige aspektet tilknyttet begrepet gjenreisning som vil bli vektlagt.

1.3 Tidligere forskning og litteratur

Hammerfest sanitetsforening framstår det ikke i stor grad å ha blitt forsket mye på eller blitt skrevet mye om. En som tar for seg Hammerfest sanitetsforenings historie er Maria

¹⁰ Olav L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1945: Plan, administrasjon og politikk» (Masteravhandling, Universitetet i Oslo, 1975), III.

¹¹ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1945,» IV.

Stephansen i det lokalhistoriske verket *Ivrigt løftet de i flokk – milde, bløte kvinnehender...: Hammerfest Sanitetsforening 1910-2010* (2010).¹² Kari Strifeldts artikkel «I de små ting frihet, i de store ting enighet, i alle ting kjærlighet» (1995) er også et eksempel på lokalhistorie om Hammerfest sanitetsforening.¹³

Faglitteratur eller annen litteratur som hovedsakelig handler om NKS sin historie, eller NKS og/eller Hammerfest sanitetsforening under gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms framstår det ikke å være store mengder av. *Norske Kvinners Sanitetsforening: Tiden og menneskene som skapte den: Vekst og virke i femti år: 1896-1946* (1996), og *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1946-1996* (1995) er to verk som tar sammen for seg NKS sin historie.¹⁴ NKS sin historie har også blitt skrevet om i *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1946-1971: Bind II: Arbeidsperioden 1946-1971* (1971).¹⁵ NKS har også vært et tema for masteravhandlinger som «Norske Kvinners Sanitetsforening: Stifting og aktivitet 1896-1905» (1985) av Synøve Bringslid, «Samfunnsansvar-Tilpasningsdyktighet: Norske Kvinners Sanitetsforenings respons på Sykehusloven av 1969 og Helsestasjonsloven av 1972: 1960-1980» (1995) av Laila Yvonne Nordvoll, og «Norske Kvinners Sanitetsforening 1905-1940» (1998) av Wenche Malo Windstad.¹⁶

¹² Maria Stephansen, *Ivrigt løftet de i flokk – milde, bløte kvinnehender...: Hammerfest sanitetsforening 1910-2010*, Gjenreisningsmuseets Skriftserie 5 (Museene for kystkultur og gjenreisning i Finnmark IKS, 2010).

¹³ Kari Strifeldt, «I de små ting frihet, i de store ting enighet, i alle ting kjærlighet,» *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 6 (1995): 99-108.

¹⁴ *Norske Kvinners Sanitetsforening: Tiden og menneskene som skapte den: Vekst og virke i femti år 1896-1946*, Veiviser til velferdssamfunnet 1 (Norske Kvinners Sanitetsforenings Hovedstyre 1946, 1996); Ove Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, Veiviser til velferdssamfunnet 2 (Norske Kvinners Sanitetsforening, 1995).

¹⁵ *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1946-1971: Bind II: Arbeidsperioden 1946-1971* (Norske Kvinners Sanitetsforenings Hovedstyre 1971, 1971).

¹⁶ Synøve Bringslid, «Norske Kvinners Sanitetsforening: Stifting og aktivitet 1896-1905» (Masteravhandling, Bergen, 1985); Laila Yvonne Nordvoll, «Samfunnsansvar-Tilpasningsdyktighet: Norske Kvinners Sanitetsforenings respons på Sykehusloven av 1969 og Helsestasjonsloven av 1972» (Masteravhandling, Universitetet i Bergen, 1995); Wenche Malo Windstad, «Norske Kvinners Sanitetsforening 1905-1940» (Masteravhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 1998).

Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms framstår uten tvil for å være en periode som det har blitt publisert en rekke ulike materiale om, både faglitteratur og annen litteratur. Flere av disse tar for seg den administrative og politiske siden ved gjenreisningen, i tillegg til planleggingen og gjennomføringen av den. Innenfor slik faglitteratur finner man blant annet Trond M. E. Danckes bok *Opp av ruinene: Gjenreisningen av Finnmark 1945-1960* (1986) som framstår som et detaljert oversiktsverk over hvordan gjenreisningen i Finnmark foregikk.¹⁷ Mastergradsoppgavene «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949: Plan, administrasjon og politikk» (1975) av Olav L'Orange, og «Gjenreisninga av Finnmark og Nord-Troms 1945-1948-1952» (1975) av Anders Ole Hauglid står også her som eksempler på slik type faglitteratur.¹⁸ Av nyere publiseringer så kan Einar Niemis kapittel «Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark» (2022) trekkes fram.¹⁹

Av faglitteratur så har det også blitt gitt ut andre verk som tar for seg andre aspekter ved gjenreisningen. Ingrid Immonens mastergradsoppgave «St. Elisabeth Hospital i Hammerfest: Sykepleie ved St. Elisabeth Hospital i Hammerfest med fokus på gjenreisningstiden.» (2002) ser på sykepleie under gjenreisningen.²⁰ Øyvind Finne tar også for seg helseaspektet, og ser blant annet på hvordan andre verdenskrig påvirket folk i etterkrigstiden i *Krigen som aldri slutter: Krigstraumer i et livstidsperspektiv: Eksempelet Finnmark 1940-1946* (2005).²¹ Ingebjørg Hages *Som Fugl Fønix av asken?: Gjenreisningshus i Nord-Troms og Finnmark* (1999) tar også for seg andre aspekter ved gjenreisningen, ved å fokusere på gjenreisningshusene.²²

¹⁷ Trond M. E. Dancke, *Opp av ruinene: Gjenreisningen av Finnmark 1945-1960* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1986).

¹⁸ Olav L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949: Plan, administrasjon og politikk» (Masteravhandling, Universitetet i Oslo, 1975); Anders Ole Hauglid, «Gjenreisninga av Finnmark og Nord-Troms: 1945-1948-1952» (Masteravhandling, Universitetet i Tromsø, 1975).

¹⁹ Einar Niemi, «Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark.» I *Andre verdenskrig i nord: Kampen om frihet*, redigert av Stian Bones (Orkana akademisk, 2022).

²⁰ Ingrid Immonen, «St. Elisabeth Hospital i Hammerfest: Sykepleie ved St. Elisabeth Hospital i Hammerfest med fokus på gjenreisningstiden.» (Masteravhandling, Universitetet i Tromsø, 2002).

²¹ Øyvind Finne, *Krigen som aldri slutter: Krigstraumer i et livstidsperspektiv: Eksempelet Finnmark 1940-46* (Davvi Girji, 2005).

²² Ingebjørg Hage, *Som Fugl Fønix av asken?: Gjenreisningshus i Nord-Troms og Finnmark* (Ad Notam Gyldendal AS, 1999).

Av annen litteratur finner man også flere utgivelser som handler om gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms. Blant annet *Til befolkningen!: Brannhøsten 1944 – gjenreisningen etterpå* (1985) av Anders Ole Hauglid, Knut Erik Jensen og Harry Westrheim, som tar for seg både nedbrenningen, tvangsevakueringen og gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms.²³

Om gjenreisningen av Hammerfest så har det blitt gitt ut flere lokalhistoriske publiseringer. Klaus Iversens *Krise, utslettelse og nytt liv: Hammerfest etter 1914* (1989) er et eksempel på et slikt lokalhistorisk verk, hvor deler av verket omfattende tar for seg hvordan gjenreisningen spesifikt foregikk i Hammerfest.²⁴ *Æ bodde i Ubåten: Streiftog i Husbankens historie i Hammerfest* (2004) av Reidar Nielsen og «*Herrgud hvor her ser ut!*»: *Hverdag og fest i brakkebyen Hammerfest: Brev fra Johanne Løkken i Hammerfest til sin søster i Oslo 1945-1946* (2007) gir begge perspektiv på gjenreisningen i Hammerfest.²⁵

Dette er bare et innblikk i det som har blitt publisert om gjenreisningsperioden, antakeligvis har det blitt publisert en rekke mer, men som det ikke vil bli mulighet til å trekke fram i denne sammenheng.

Denne presentasjonen av tidligere forskning og litteratur bidrar til å vise at det vil være av forskningsmessig relevans å studere Hammerfest sanitetsforening under gjenreisningen nærmere, da dette presenterer et hovedfokus som ikke framstår å ha blitt gjort i stor grad tidligere.

1.4 Arkivmateriale

Det arkivmaterialet som vil bli sett nærmere på, og anvendt i denne sammenheng vil kunne påstås å være av en omfattende karakter. I mitt arbeid med arkivmaterialet har jeg ikke valgt å fokusere på en spesifikk kategori. Det vil si at jeg ikke har sett eller søkt etter for eksempel kun brev, men sett og søkt etter det som ville kunne være relevant. Noe som dermed også blir

²³ Anders Ole Hauglid, Knut Erik Jensen og Harry Westrheim, *Til befolkningen!: Brannhøsten 1944 – gjenreisningen etterpå* (Universitetsforlaget, 1985).

²⁴ Klaus Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv: Hammerfest etter 1914* (Hammerfest Kommune, 1989).

²⁵ Reidar Nielsen, *Æ bodde i Ubåten: Streiftog i Husbankens historie i Hammerfest* (Den norske stats Husbank avd. Hammerfest, 2004); «*Herregud hvor her ser ut!*»: *Hverdag og fest i brakkebyen Hammerfest: Brev fra Johanne Løkken i Hammerfest til sin søster i Oslo 1945-1946*. Redigert av Knut Bjerck og Gjenreisningsmuseet (Hammerfest: Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms, 2007).

årsaken bak arkivmaterialets omfattende karakter. Årsaken til at jeg ikke har valgt å fokusere på en spesifikk kategori bygger på ønsket om å få et så helhetlig bilde som mulig på Hammerfest sanitetsforening innenfor valgte tidsperiode. For å potensielt skulle kunne redegjøre for et slikt helhetlig bilde framstår det derfor som viktig å trekke inn ulike typer kildekategorier. Det har derfor opplevdes som relevant å se på de flere ulike kategoriene som man har funnet i arkivmaterialet.

Tematikken for oppgaven, samt til en viss grad problemstillingen, har fungert som veiledende og avgrensende i arbeidet med arkivmaterialet. Både den geografiske avgrensningen og avgrensningen i tid har blitt brukt for å snevre inn hva man har valgt å undersøke i arkivene. Samtidig kan det bemerkes at ved enkelte sammenhenger så har arkivmateriale som faller utenfor problemstillingens tidsmessige avgrensning også blitt sett på. Dette har blitt gjort i de sammenhenger hvor det har framstått som potensielt mulig å miste mulig relevant informasjon ved å ikke skulle ha sett på disse kildene.

Det meste av arkivmaterialet som jeg har sett på er arkivet til NKS Finnmark. Jeg har ikke sett på hele arkivet, men deler av det. De delene av dette arkivet som jeg har valgt å se på er årsberetningene til NKS Finnmark, årsberetningen for NKS i 1946, to notatbøker, Hammerfest sanitetsforening sitt arkiv, og Kvalsund sanitetsforenings arkiv.

Årsberetningene virker å gi et bilde på hva det var NKS Finnmark var opptatt med, og arbeidet med det aktuelle året, og vil også kunne gi et innblikk i hva Hammerfest sanitetsforening arbeidet med. De årsberetningene som blir tatt med her er årsberetningene for år 1944, 1945, 1946, 1947, 1949, 1950 og 1951. Årsberetningene til NKS Finnmark for år 1948, 1952, 1953, 1954 og 1955 kunne jeg ikke finne i arkivmaterialet, så derfor har ikke de blitt tatt med i oppgaven.

Basert på innholdet i de to notatbøkene så virker begge å potensielt ha noe med Hammerfest sanitetsforening å gjøre, i hvert fall noe med Hammerfest å gjøre. Derfor vil også de bli anvendt i denne oppgaven.

Arkivmaterialet til Hammerfest sanitetsforening bestod blant annet av brev som Hammerfest sanitetsforening enten hadde sendt eller mottatt. Det var i tillegg flere håndskrevne notater som virket å være en stikkordsversikt med regnskap for årene 1946 og 1947. Materialet inneholdte også en årsberetning for 1951, i tillegg til det som virket å være en håndskrevet kladd for denne. Der er også det som virker å være kladder, eller stikkordformat, av

årsberetningene for 1950 og 1952. Begge disse inkluderer også regnskapet for det gjeldende året.

I hovedsak så består Kvalsund sanitetsforenings arkivmateriale av brev de har sendt og mottatt. I tillegg er der også flere håndskrevne notater, lik de som Hammerfest sanitetsforening hadde, som også her virker å være en slags stikkordsoversikt med regnskap for årene 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951 og 1952.

Brev sendt mellom fylkeslegen i Finnmark og Hammerfest sanitetsforening vil også bli anvendt her. Dette arkivmaterialet er ikke en del av arkivet til NKS Finnmark.

1.4.1 Kildekritikk knyttet til arkivmaterialet

I henhold til arkivmaterialet vil det også være relevant å kommentere det kildekritiske aspektet ved bruken av dette, eller slikt, materiale. Muligheten for at det har skjedd menneskelig svikt ved tilfældigheter i arbeid med arkivmaterialet kan ha forekommet og er derfor relevant å kommentere her. Ikke alt av arkivmaterialet har heller vært tydelig datofestet, noe som skaper mulighet for at feiltolkninger kan ha forekommet. I tillegg så er enkelte deler av arkivmaterialet skrevet for hånd, noe som tidvis er utfordrende å tolke, og kan også medføre til at feiltolkninger av materialet potensielt har forekommet. Sannsynligvis har verken arkivmateriale blitt forbigått, eller feiltolket, men i og med at det kan ha skjedd så er det viktig å bemerke seg muligheten for det.

1.5 Teori

For denne oppgaven så framstår organisasjonsteori som relevant å anvende.

Organisasjonsteori bidrar «til å forstå og forklare hvordan organisasjoner fungerer, og hvordan de forandres over tid.»²⁶ Organisasjonsteori framstår ikke være en teori, men et fellesbegrep for flere organisasjon og organiserings teorier.²⁷ Endringer eller mulige endringer i samfunnet er noe en organisasjon alltid må forholde seg til ifølge organisasjonsteori.²⁸

Gjenreisningssituasjonen i Hammerfest fra 1945 vil sannsynligvis kunne forstås for å ha vært

²⁶ Ulla Eriksson-Zetterquist, Thomas Kalling, Alexander Styhre og Kristin Woll. *Organisasjonsteori* (Cappelen Damm AS, 2014). 20.

²⁷ Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 25.

²⁸ Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 28.

en endring som Hammerfest sanitetsforening har måtte forholdt seg til. Det vil derfor være interessant å se hvordan de har forholdt seg til den.

En organisasjon vil kunne bli forstått som et åpent system «som er avhengig av ressurser og aksept fra omverdenen.»²⁹ Omgivelsene avgjør slik hvordan organisasjonen er utformet og hvilke egenskaper den har. Hvordan en organisasjon forstår omgivelsene, og hva omgivelsenes ønsker går ut på, er med på å skape retningslinjer for organisasjonens utforming.³⁰ Utformingen og effektiviteten til en organisasjon blir styrt av hendelser og endringer som organisasjonen ikke kan kontrollere.³¹ Basert på dette så kan man forstå det som at Hammerfest sanitetsforening må ha forholdt seg til omgivelsene sine, og omgivelsene må ha påvirket hva Hammerfest sanitetsforening gjorde i perioden 1945-1955.

For å studere en organisasjon som analyseenhet så blir strategiteori gjerne anvendt.³² Strategiteori «handler om hva organisasjoner [...] gjør for å nå de ambisjonene og målsettingene de formulerer.»³³ Innenfor strategiteori så blir det trukket fram at organisasjoner er nødt til å kontinuerlig tilpasse seg, i tillegg til å løse problemer ettersom de oppstår. Det strategiske arbeidet blir da en problemløsningsprosess. Hva en organisasjon faktisk har gjort er det som blir det sentrale, ikke hva en organisasjon har planlagt å gjøre. Relevansen til en organisasjons planlegging blir ikke fullstendig avskrevet, da en strategi i denne sammenheng består til en viss grad av planlagte handlinger, til en viss grad akutte tiltak og til en viss grad flaks.³⁴ Koblet opp mot Hammerfest sanitetsforening så er det altså hva de faktisk gjorde i perioden 1945-1955 som er det relevante.

Målsetting er et sentralt aspekt ved organisasjoner.³⁵ Hva slags resultater en organisasjon forsøker å oppnå kommer fram gjennom målsettingene til organisasjonen.³⁶ Samtidig kan det være vanskelig å definere nøyaktig hva en organisasjons målsetting er, da målformuleringene

²⁹ Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 149.

³⁰ Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 149.

³¹ Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 163.

³² Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 27.

³³ Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 176.

³⁴ Eriksson-Zetterquist, *Organisasjonsteori*, 196.

³⁵ Paul Flaa, Dag Hofoss, Finn Holmer-Hoven, Thorstein Medhus og Rolf Rønning, *Innføring i organisasjonsteori* (Oslo: Universitetsforlaget, 1995). 99.

³⁶ Flaa, *Innføring i organisasjonsteori*, 101.

gjærne i praksis involverer underelementer.³⁷ I tillegg til at underelementene og forholdene de har seg imellom gjærne utvikler seg over tid.³⁸

I denne sammenheng har jeg valgt å forstå ambisjonene og målsettingene til NKS som de som kommer fram i organisasjonens lover. I perioden 1945-1955 så virker det som at de gjeldende lovene for NKS var de som ble vedtatt i 1931, og som var tilført tilføyelser og forandringer i 1946 og 1954.³⁹ I lov § 1. står det at NKS sitt formål er «1. å arbeide for en bedre folkehelse; 2. å utdanne sykepleiere og også på annen måte virke for god, organisert sykepleie i bygd og by; 3. å utbre kunnskap om og bekjempe tuberkulosen og andre folkesykdommer; 4. å opparbeide syke- og nødmateriell.»⁴⁰

Ifølge disse lovene til NKS så skal også hver lokalforening sine lover stemme overens med NKS sine lover.⁴¹ En kan derfor gå ut ifra at Hammerfest sanitetsforening fulgte NKS sine lover. Hammerfest sanitetsforening kan derfor ha hatt det samme formålet som NKS.

1.6 Metode

Metoden som har blitt anvendt både i forarbeidet med denne oppgaven, og den metoden som blir anvendt i selve oppgaven er det som vil omtalt i dette delkapittelet.

Knyttet opp mot forarbeidet og underveis i arbeidet med denne oppgaven så har det å lete etter og søke opp relevant litteratur og faglitteratur vært et viktig aspekt. Måten dette har blitt gjort på har blant annet gått ut på å bruke begreper som «gjenreisning» og «norske kvinners sanitetsforening» til å gjennomføre søk. Disse to begrepene har blitt anvendt for å gjennomføre søk da de vil kunne anses som svært dekkende for oppgavens hovedtematikk. Det kan også bemerkes at andre begrep har blitt brukt til å gjennomføre søk, men alle brukte begrep vil kunne påstås å være tilknyttet oppgavens tematikk på en eller annen måte. Det kan også bemerkes at disse søkebegrepene ikke ble søkt på i ett og samme søk, men heller i søk hver for seg. Dette medførte til at man kunne bla seg gjennom flere potensielt relevante

³⁷ Flaa, *Innføring i organisasjonsteori*, 102.

³⁸ Flaa, *Innføring i organisasjonsteori*, 103.

³⁹ *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1971*, 110.

⁴⁰ *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1971*, 110.

⁴¹ *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1946-1971*, 110-111.

søketreff. Litteraturen og faglitteraturen som vil bli anvendt i denne oppgaven har også blitt funnet ved at man har basert seg på kjennskap man allerede hadde til de enkelte fra før av.

Når det gjelder søk etter kildemateriale for oppgaven så er metoden som har blitt anvendt her noe lik den metoden som har blitt anvendt i litteratursøkingen. Her har også søkebegrepet «norske kvinners sanitetsforening» blitt brukt, og vært av betydning. «Gjenreisning», eller andre varianter av dette begrepet, har ikke blitt anvendt som begrep til å søke i denne sammenheng. Dette er fordi jeg da tror at det hadde kommet opp en veldig stor mengde med kildemateriale som i denne oppgavens sammenheng ikke nødvendigvis ville være av relevans. I tillegg så har også søket tidvis blitt avgrenset både i form av tidsperiode og geografisk omfang. I og med at jeg er interessert i perioden fra og med år 1945 og framover så har dette årstallet blitt anvendt som en måte å avgrense søket etter kildematerialet. Siden jeg også er interessert i områder innenfor Finnmark fylke så har denne fylkesavgrensningen også blitt anvendt som geografisk avgrensning. Dette har blitt gjort i forsøk på å avgrense omfanget av kildemateriale som man kan komme over.

Kvalitativ metode handler ofte om å tolke tekster og det meningsinnholdet de har.⁴² Tekst kan forstås som «kommunikasjon av mening mellom mennesker manifestert i en eller annen form som det er mulig å studere i ettertid.»⁴³ Denne metoden vil derfor bli anvendt da kildene som vil bli anvendt kan anses som tekst, og vil bli tolket i denne sammenheng. Det samme vil også gjelde for den anvendte litteraturen oppgaven.

I sammenligningen av Hammerfest sanitetsforening og Kvalsund sanitetsforening så vil komparativ metode bli anvendt. Den komparative metoden kan regnes for å ha fire dimensjoner.⁴⁴ Den første dimensjonen handler om antall undersøkelsesenheter, den andre om synkron og diakron sammenligning, den tredje om likheter og/eller forskjeller og den fjerde om primærkilder eller sekundærlitteratur.⁴⁵ Den komparative analysen vil i denne

⁴² Astri Andresen et al., *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2012/2015), 107.

⁴³ Teemu Ryymin, «Å arbeide med tekstanalyse,» i *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymin (Universitetsforlaget, 2018), 45.

⁴⁴ Leidulf Melve, «Å arbeide komparativt,» i *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymin (Universitetsforlaget, 2018), 74.

⁴⁵ Melve, «Å arbeide komparativt,» 74.

sammenheng bestå av to enheter, Hammerfest sanitetsforening og Kvalsund sanitetsforening. Synkron sammenligning handler om at noe blir sammenlignet innenfor samme tidsperiode.⁴⁶ Derfor er denne sammenligningen synkron siden Hammerfest sanitetsforening og Kvalsund sanitetsforening vil bli sammenlignet innenfor perioden 1945-1955.

For å løse denne oppgaven så vil jeg anvende arkivmaterialet sammen med faglitteraturen og annen litteratur til å forsøke å gi et svar på hva Hammerfest sanitetsforening arbeidet med i 1945-1955. Jeg vil bruke samme metode til å svare på underspørsmålene. Årsaken til at jeg velger å bruke arkivmaterialet sammen med faglitteratur og annen litteratur er fordi jeg tror at de vil kunne utfylle hverandre, og slik kunne gi et svar på problemstillingen.

Avslutningsvis angående metodekapittelet så kan det også innrettes noen kritiske kommentarer knyttet til egen anvendte metode. Det er for eksempel begrenset hvor mye og hva man når å komme seg igjennom. Dette medfører naturlig nok til at mulig relevant informasjon eller arkivmateriale ikke har blitt inkludert i denne oppgaven. Med andre ord så kan det hende at man ikke har fått med seg viktig og relevant informasjon.

1.7 Etiske aspekt

Tilknyttet denne oppgaven så er det visse etiske aspekt som må tas hensyn til og disse vil bli kommentert her. I og med at oppgaven tar for seg en periode innenfor nyere tid, så vil behovet for å anonymisere enkeltpersoner kunne oppstå.

Når det gjelder det anvendte arkivmaterialet i denne oppgaven så er store deler av dette taushetsbelagt. Dette medfører til at i sammenhenger hvor det taushetsbelagte materialet blir anvendt så vil enkeltpersoner bli anonymisert. I denne oppgaven så vil anonymiseringen av enkeltpersoner foregå ved at de ikke blir navngitt.

Angående offentlige publiseringer, både litteratur og arkivmateriale, så vil ikke de enkeltpersonene som er nevnt i disse bli anonymisert, siden dette er noe som er offentlig tilgjengelig for allmenheten. Da kan det også være verdt å bemerke at dette ikke betyr at de navnene som man finner i den offentlige litteraturen og at de man finner i arkivmaterialet er

⁴⁶ Melve, «Å arbeide komparativt», 76, 80.

de samme navnene som blir nevnt i det taushetsbelagte arkivet. Det betyr kun at ulikt type kildemateriale krever ulik type behandling.

1.8 Struktur for oppgaven

I hoveddelen for denne oppgaven så vil jeg først forsøke å presentere kort tvangsevakueringen og brent jords taktikk og noen konsekvenser det medførte. Jeg vil så forsøke å presentere en sammenfattet framstilling av gjenreisningen i Finnmark og Nord-Troms, og gjenreisningen i Hammerfest. Dette er fordi det vil være relevant å gi et bilde på hvordan samfunnet var eller hva som preget samfunnet innenfor dette tidsrommet, i og med at det er nettopp dette samfunnet som Hammerfest sanitetsforening drev sitt arbeide i. Jeg vil så gå videre til å fokusere på Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid innenfor tidsrammen 1945-1955. Jeg vil først se på Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid i 1945-1949, og så Hammerfest Sanitetsforening sitt arbeid i 1950-1955. Årsaken til at jeg deler denne tidsperioden opp er kun for å skape struktur i oppgaven. Deretter vil jeg se sammenligne Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid med Kvalsund sanitetsforening.

2 Sammendrag av gjenreisningsperioden i Finnmark og Nord-Troms

Det å skulle gi en total og komplett framstilling av hele gjenreisningsperioden til Finnmark og Nord-Troms vil i denne sammenheng være for omfattende. Det vil derfor heller bli presentert et sammendrag av aspekter ved gjenreisningsperioden som kan anses for å være relevante for oppgavens tematikk, og vil kunne bidra til å skape et slags oversiktsbilde over hva som foregikk i denne perioden. De aspektene som her vil bli særlig vektlagt er det som kan betegnes som starten på gjenreisningsperioden i Finnmark og Nord-Troms, samt hvordan den helsemessige situasjonen var under gjenreisningen. I tillegg vil jeg også kort trekke inn tvangsevakueringen og nedbrenningen av Finnmark og Nord-Troms, da det vil være av relevans så se på dette i en sammenheng med gjenreisningstematikken. Jeg har også valgt å se på gjenreisningen i et overordnet nasjonalt perspektiv og fylkesperspektiv, for å få en mer overordnet oversikt over hva det var som foregikk i denne perioden. Etter å ha sett på gjenreisningsperioden på et overordnet plan vil jeg gå nærmere inn på hvordan gjenreisningen i Hammerfest gikk for seg.

2.1 Tvangsevakueringen, brent jords taktikk, ødeleggelsene og NKS

2.1.1 Tvangsevakueringen og brent jords taktikk

28. oktober 1944 ble det gitt ordre om at hele befolkningen i Finnmark og Nord-Troms skulle bli tvangsevakuert, på grunn av manglende frivillig evakuering, og alle områdene hvor det bodde folk skulle bli ødelagt.⁴⁷ Metoden som ble brukt for å ødelegge områdene ble kalt for brent jords taktikk, det vil si at en hær som trekker seg tilbake ødelegger bygninger, veier, samt militære bygg, for at det skal bli utfordrende for de fiendtlige styrkene å komme etter.⁴⁸ Omtrent 50000 mennesker ble tvangsevakuert, mens rundt 23000 mennesker ble igjen i Finnmark og Nord-Troms.⁴⁹ For Hammerfest sitt tilfelle så ble 4000 tvangsevakuert, mens

⁴⁷ Elstad, *Tvangsevakueringa*, 12.

⁴⁸ *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals 1946-1949*, XI, s. 1296, referert i Elstad, *Tvangsevakueringa*, 18.

⁴⁹ Elstad, *Tvangsevakueringa*, 12. Eksakte tall på hvor mange som ble tvangsevakuert og hvor mange som ble igjen i Finnmark og Nord-Troms varierer noe i fra forfatter til forfatter. Se Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 100; L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949», 2-3; Dancke, *Opp av ruinene*, 21; Harald Sandvik, *Frigjøringen av Finnmark 1944-1945* (Oslo:

rundt 100 kom seg unna og overvintret.⁵⁰ Det var ulike grunner til at noen mennesker kunne bli igjen i Finnmark og Nord-Troms. I enkelte områder av Øst-Finnmark handlet det om at de tyske styrkene ikke rakk å gjennomføre tvangsevakueringen og brent jords taktikk.⁵¹ I Vest-Finnmark så klarte 1100 personer å komme seg unna tvangsevakueringen ved å gjemme seg i huler på Sørøya.⁵²

2.1.1.1 NKS sitt arbeid under tvangsevakueringen

Humanitære foreninger ble nødt til å kraftig øke matutdelingen og klesinnsamlingen, samt antall sykestuer under tvangsevakueringen.⁵³ Dette angikk sannsynligvis også NKS. Når ordren om evakuering kom, mottok alle sanitetsforeningene informasjon fra Hovedstyret som handlet om hvordan sanitetsforeningene kunne arbeide for å hjelpe de evakuerte på best mulig måte. Dette ble gjort ved at sanitetsforeningene sørget for bespisning, med matvarer som Svenska Norgeshjälpen bidro med, på de stedene som de evakuerte måtte reiste innom. Slike matstasjoner fant man blant annet i Hammerfest.⁵⁴ Kretsformann for NKS Finnmark og leder for Svenskehjelpens bespisning, Jenny Kummeneje, fikk bli i Hammerfest til 9. november 1944 som en av få kvinner, og som en av få nordmenn.⁵⁵ I ett intervju gjort i 1945 forteller Kummeneje om hvordan tvangsevakueringen gikk for seg i Hammerfest, og forteller blant annet at når Lebesby gamlehjem ankom Hammerfest på kort varsel så tok de med sanitetsforenings materiell bort til den katolske kirken, hvor gamlehjemmet hadde blitt innkvartert, for å hjelpe dem.⁵⁶

Forsvarets krigshistoriske avdeling, Gyldendal Norsk Forlag, 1975) 41-42; Heide Stenvold og Gaute Lund Rønnebu, «Tvangsevakuering.» I *Andre verdenskrig i nord: Kampen om frihet*, redigert av Stian Bones (Orkana Akademisk, 2022), 178.

⁵⁰ Dancke, *Opp av ruinene*, 372.

⁵¹ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949», 2.

⁵² Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 54-55; Dancke, *Opp av ruinene*, 20.

⁵³ Ingunn Elstad, «Overleving, død og sykdom under tvangsevakueringa,» i *Andre verdenskrig i nord: Kampen om frihet*, redigert av Stian Bones (Orkana Akademisk, 2022), 207.

⁵⁴ *Norske Kvinners Sanitetsforening 1896-1946*, 274.

⁵⁵ Hans Edv. Bentsen, «Jenny Kummenejes beretning fra evakueringsdagene i Hammerfest: Sanitetskvinnenes innsats høsten 1944,» *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest 5* (1994): 67.

⁵⁶ Bentsen, «Jenny Kummenejes beretning,» 67-70.

Ved å samle inn klær, penger, husgeråd, sengetøy og mer, hjalp sanitetsforeningene også de evakuerte på stedene de skulle oppholde seg fast. De evakuerte mottok hjelpen direkte fra sanitetsforeningene. Til å videre ta vare på de evakuerte ble det satt inn en komite, med Jenny Kummeneje som formann, for å gjøre dette.⁵⁷ Av Hovedstyret ble det leid et hus, kalt Finnmarkshuset, i Oslo i 1945 på sommeren som ble anvendt som forsamlingslokale og spiselokale av komiteen.⁵⁸ Husgeråd, matvarer og klær ble også utdelt i dette huset.⁵⁹

Statistisk sentralbyrå opplyser at 33 mennesker omkom i perioden oktober-desember under evakueringen av Finnmark i 1944.⁶⁰ Hadde det ikke vært for det norske, og det svenske, hjelpearbeidet så hadde ikke like mange klart seg.⁶¹

2.1.2 Ødeleggelsene i Finnmark og Nord-Troms

Resultatet av brent jords taktikk førte til at:

12 000 beboelseshus for 60 000 mennesker, hvorav 6 000 gårdsbruk, 500 større og mindre industrielle bedrifter, alle transportmidler, all buskap, 20 kirker, 15 prestegårder, 150 skoler, 21 medisinske anstalter med 578 senger, 22 000 telegrafstolper, 12 telefonstasjonsbygninger + mange telefonstasjoner i private hjem, 11 telegrafverksbygninger, alle abonnentanlegg untatt[sic] 4, 350 store og mellomstore broer, veidekker, stikkrenner, snøskjermer, ploger, maskiner etc. for 28,5 millioner kroner, 180 fyr, 118 elektrisitetsverk, 1 066 elektriske motorer, ca. 430 km luftledning og kabel, ca. 350 motorfartøyer med fiskeredskap for 20 millioner kr., flere tusen robåter, 200 fiskebruk.⁶²

⁵⁷ *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1896-1946*, 274.

⁵⁸ *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1896-1946*, 274-275; Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 109.

⁵⁹ *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1896-1946*, 275.

⁶⁰ Nina Planting Mølmann og Heidi Stenvold, «Krigens pris,» *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest 25* (2014): 186.

⁶¹ Elstad, «Overleving, død og sjukdom under tvangsevakueringa,» 208.

⁶² St.meld. nr. 35 1945/46, referert i L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 3.

Hvor mange kaier og havneanlegg det var som ble ødelagt ikke har blitt inkludert her.⁶³ Andre viser også til den samme statistikken som blir trukket fram her, men tar i tillegg med at det var en sykestue med 14 sengeplasser som var igjen.⁶⁴

Andre benytter litt andre tall for ødeleggelsene:

11000 bolighus, 4.700 fjøs og uthus, 27 kirker, 140 bedehus og forsamlingshus, 21 sykehus og sykestuer, 53 hoteller og gjestgiverier, 306 fiskebruk, 420 forretninger, 60 offentlige administrasjonsbygg, 106 skoler, 230 industri- og håndverksbygg samt ødelagte bruer, veger, båter, kaier og telefonstolper.⁶⁵

Selv om man ser at enkelte tall varierer, som for eksempel antall hus og kirker, så kan det være relevant å påpeke at tallene ligger omtrentlig rundt det samme. For oppgavens sammenheng vil det ikke være av stor betydning hvilke tall som er mest korrekte, men heller fokusere på at det uansett handler om enorme skader. Dette vil være relevant å ta med da det er viktig å illustrere hvilket samfunn det var NKS etter hvert kom til å stå ovenfor.

Ødeleggelsene gikk også utover NKS. Der hvor evakueringen ble gjennomført var alle sanitetsforeningene blitt revet opp. Det meste av sykemateriellet gikk også tapt.⁶⁶ Mesteparten av badstuene deres, i tillegg til Hammerfest sanitetsforenings og Vadsø sanitetsforenings feriekolonier, var brent ned.⁶⁷ Sykestuen i Alta, og Storekorsnes, Tappeluft, Komagfjord-Korsfjord, Langfjordbotn, Leirbotten og Lerresfjord sine bad var også blitt ødelagt.⁶⁸ Alle

⁶³ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 3.

⁶⁴ St.meld. nr. 35 1945-1946, referert i Anders Ole Hauglid, «Gjenreisninga av Finnmark og Nord-Troms: 1945 – 1948 – 1952» (Masteravhandling, Universitetet i Tromsø, 1975), 38-39; St.meld. nr. 35 1945-1946, referert i Øystein Bottolfsen, *Finnmark fylkeskommunes historie 1840-1990* (Finnmark fylkeskommune, 1990), 317-318.

⁶⁵ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 100.

⁶⁶ *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1896-1946*, 275.

⁶⁷ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 36, 67; *Norske Kvinners Sanitetsforening 1896-1946*, 275.

⁶⁸ Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/X-Egenproduserte trykksaker/Xa-Årsberetninger/L0037-Årsberetninger/0001-Årsberetninger med regnskap. Heretter forkortet som FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

eiendommene og protokollene til Hammerfest Sanitetsforening gikk tapt, men noe av utstyret, som for eksempel høyfjellssol og servise, ble evakuert.⁶⁹

Det blir påpekt at selve gjenreisningsarbeidet var av større dimensjoner i Finnmark og Nord-Troms enn andre krigsskadete områder da det ikke eksisterte verken et helhetlig administrasjonssystem eller transportsystem, i tillegg til at det var lengre transportveier, i dette området. I tillegg trekkes det fram at byggingen ble satt til enkelte måneder i året på grunn av vinteren. Det kan også påpekes at dette områdets økonomiske og sosiale utvikling allerede fra før av lå bak resten av Norge.⁷⁰ Med dette tatt i betraktning kan man se videre på hvordan gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms kom til å foregå.

2.2 Gjenreisningsperioden i Finnmark og Nord-Troms

Den første delen av planleggingen av gjenreisningen framstår å ha funnet sted i London rundt slutten av 1944 og litt utover 1945.⁷¹ Når Finnmark og Nord-Troms i stor grad både var folketom og nedbrent så skapte dette mulighet for å planlegge gjenreisningen på relativt bar mark.⁷² Selve gjenreisningsarbeidet var avhengig av økonomisk bistand fra den norske stat, grunnet størrelsen på ødeleggelsene, noe som medførte til at staten kunne være med på å forme gjenreisningen, og tatt i betraktning av forholdene i Finnmark og Nord-Troms kunne man vektlegge gjenreisning av områder man tenkte kom til å ha betydning for framtiden.⁷³ Både en dominerende statlig rolle i gjenreisningsarbeidet og gjenreisning av et mer moderne Finnmark for å bedre standarden økonomisk og sosialt kan bli sett på som hovedmål ved selve planleggingen av gjenreisningen.⁷⁴ Det kan også bemerkes at angående hvordan gjenreisningsarbeidet skulle bli planlagt så handlet det også om hvordan dette skulle komme best ut for Norge som helhet, særlig med tanke på utviklingen av Finnmark sin fiskerinæring.⁷⁵ Samtidig kan det trekkes fram at planen for gjenreisning alltid baserte seg på

⁶⁹ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 177.

⁷⁰ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» V.

⁷¹ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 26-27.

⁷² L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 11.

⁷³ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 112.

⁷⁴ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 12.

⁷⁵ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 10.

at folk skulle få dra tilbake til sine områder, og det som var blitt ødelagt skulle bli bygget opp igjen.⁷⁶

Metoden for gjennomføring av gjenreisningen som ble ansett som den mest ønskelige ble kalt for selvhjelpslinjen. Den gikk blant annet ut på at det skulle være, så langt det lot seg gjøre, lokalbefolkningen selv som gjenoppbygget boliger.⁷⁷ Det ville i så fall kun være lov for arbeidsføre menn, med enkelte unntak, å dra tilbake til Finnmark og Nord-Troms i begynnelsen, og det ble lagt opp til en langsom gjenreisning med en tidsramme på trolig 8-10 år.⁷⁸ Disse mennene måtte ha gode nok egenskaper i ett eller flere håndverksarbeid, som for eksempel murarbeid, rørleggerarbeid eller malerarbeid.⁷⁹ Årsaken til at selvhjelpslinjen ble ansett som ønskelig var fordi den la opp til en mindre mengde provisorisk bebyggelse, og selve produksjonen i Finnmark og Nord-Troms kunne begynne tidligere, noe som ville være av økonomisk betydning.⁸⁰ Denne metoden ble også sett på som det mest forsvarlige for folket.⁸¹

Et administrativt organ ble sett på som en nødvendighet for gjenreisningen, og dette hadde myndighetene på plass med Finnmarkskontoret sommeren 1945.⁸² Oppgavene til Finnmarkskontoret handlet om å regulere og styre gjenoppbyggingen.⁸³ Grunnet situasjonen i Finnmark med ødeleggelsene, miner og manglende administrasjon til å ivareta befolkningen, var det ikke ønskelig at de tvangsevakuerte skulle returnere til området.⁸⁴ I tillegg til at man ønsket minst mulig provisorisk bebyggelse, men også at de provisoriske bygningene skulle

⁷⁶ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 18.

⁷⁷ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 17.

⁷⁸ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 17; Mølmann og Stenvold, «Krigens pris», 185.

⁷⁹ Mølmann og Stenvold, «Krigens pris», 185.

⁸⁰ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 17.

⁸¹ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 20.

⁸² L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 37.

⁸³ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 32-33.

⁸⁴ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 123; Niemi, «Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark,» 420.

være ferdige før mesteparten returnerte.⁸⁵ Avisen Nordlys kunngjorde 15. mai 1945 at det var satt et forbud mot å dra til Finnmark, samt deler av Nord-Troms.⁸⁶

Utviklingen videre virker derimot ikke å ha gått helt som tenkt eller ønsket. Sommeren og høsten 1945 så valgte minst 15000 tvangsevakuerte å reise tilbake til sine hjemsteder, og i 1946 valgte 20000 tvangsevakuerte å reise hjemover, som oftest uten tillatelse fra myndighetene.⁸⁷ Andre viser til at det var over 20000 som reiste i 1945, og 25000 i 1946.⁸⁸ Selv om tallene varierer så framstår det uansett som at veldig mange valgte å returnere allerede fra 1945. Myndighetene forsøkte å sette en stopper for denne tilbakeflyttingen ved bruk av ulike midler, som for eksempel ved å nekte båtene drivstoff og påby reisetillatelse, men dette hadde liten effekt. Dette satte gjenreisningen i en ny situasjon hvor man ikke lenger kunne gjennomføre den planlagte langsomme gjenreisningen.⁸⁹ Finnmarkskontoret fikk nå i oppgave å ta ansvar for organiseringen av forsyninger, samt bygge provisoriske boliger for de personene som hadde vendt tilbake til Finnmark.⁹⁰ I løpet av 1945 ble det eksempelvis tilført rundt 1600 brakker for å sikre boligrom til de hjemvendte.⁹¹ Gjennom hele 1946 måtte man fortsette med den provisoriske gjenreisningen, noe man verken var forberedt på eller ville ha, men det ble uansett bygget en rekke ulike provisoriske bygninger som kaier, butikker, og kontorer i løpet av året.⁹² Denne tilbakeflyttingen førte også til at det ble fort behov for provisoriske sykehus og sykestuer, men disse var dårlig isolert, strømmen var ustabil, og det var mangel på utstyr.⁹³

I denne sammenheng er det hensiktsmessig å bemerke seg hvordan den helsemessige situasjonen var i Vest-Finnmark på dette tidspunktet. Overlege Gunnar Johnson beskriver den

⁸⁵ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 123; Niemi, «Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark,» 420-421.

⁸⁶ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 126.

⁸⁷ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 38.

⁸⁸ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 132; Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 28.

⁸⁹ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 38.

⁹⁰ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 39.

⁹¹ Hauglid, Jensen, og Westrheim, *Til befolkningen!*, 147.

⁹² L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 39-40.

⁹³ Ingrid Immonen, «Sykepleie i Finnmark under annen verdenskrig,» *Ottar: Helse, sykdom og pleie 1* (2011): 27.

helsemessige situasjonen på vinteren 1945 i Vest-Finnmark med at boligforholdene er svært dårlige, det er mangel på bad, klær, sko, kjøkkenutstyr og belysning, man mangler ikke mat men ernæringen er ikke god.⁹⁴ For Finnmark generelt sitt tilfelle så er man ikke plaget mye av sykdommer, men brennkopper, skabb og lus er fremdeles utbredt, og man bør forberede seg på økte tilfeller av tuberkulose.⁹⁵ Bekymringen for tuberkulosespredning knyttes særlig til Vest-Finnmark grunnet større tilbakeflytting i det området, samt at mange bodde tett i boligene.⁹⁶ Mangelen på leger i Vest-Finnmark er også stor. Det blir i tillegg trukket frem at man ikke har lagt spesielt merke til de veldedige institusjonenes innsamlinger som var tiltenkt Finnmark, eksempelvis Nasjonalhjelpen.⁹⁷ Nasjonalhjelpen var den største hjelpeorganisasjonen, som drev, i tillegg til annet, hjelpearbeidet som skulle vektlegge gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms.⁹⁸

Dette sistnevnte framstår derimot å være noe som endret seg etter hvert. Nødsituasjonen i Finnmark og Nord-Troms ledet fram til flere ulike hjelpeaksjoner.⁹⁹ Frelsesarmeen, med både svenske og norske deltagere, bidro blant annet med å sette opp store feltkjøkkener og kunne gi førstehjelp noe som var av særdeles nødvendighet grunnet manglende legehjelp.¹⁰⁰ En annen måte Finnmark mottok hjelp på var ved at byer, og andre områder, sør i Norge adopterte et sted i Finnmark og slik bidro med hjelp på ulike måter, for eksempel ved å skaffe klær.¹⁰¹

Angående den mentale helsesituasjonen blant Finnmarks befolkning så blir det påpekt at det er utfordrende å skulle vite hvordan den var i begynnelsen av gjenreisningsperioden.¹⁰² Overlege Johnson trakk fram at det var et behov for underholdning i Finnmark for den mentale helsens skyld, da mangel på dette gikk hardt utover den mentale helsen.¹⁰³ I 1980

⁹⁴ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 158.

⁹⁵ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 158-159.

⁹⁶ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 158-159.

⁹⁷ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 159.

⁹⁸ Dancke, *Opp av ruinene*, 58-59.

⁹⁹ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 147.

¹⁰⁰ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 149.

¹⁰¹ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 150-151; Dancke, *Opp av ruinene*, 62.

¹⁰² Øyvind Finne, *Krigen som aldri slutter: Krigstraumer i et livstidsperspektiv: Eksempelen Finnmark 1940-46* (Davvi Girji, 2005), 141-142.

¹⁰³ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 159.

meldte Per Fugelli, som hadde arbeidet som distriktslege i Porsanger, at gjenreisningsperioden var en av de påkjenningene som fremdeles preget helsetilstanden til folk.¹⁰⁴

Samtidig var det ikke store endringer i sykdomsbildet under gjenreisningen sammenlignet med sykdomsbildet før andre verdenskrig. Et eksempel på noe som var annerledes var at barn i lek ble skadet på grunn av at de fant krigsmateriell. På grunn av ensidig kosthold og dårlige boforhold så var befolkningen generelt mindre motstandsdyktige mot sykdommer. Både influensaepidemier, lungebetennelse, lus, skabb, difteri og tyfus var sykdommer som forekom.¹⁰⁵ Tuberkulose var også fremdeles vanlig, og Finnmark hadde flest tilfeller av dette i hele landet. Dødeligheten knyttet til tuberkulose var stor i Finnmark.¹⁰⁶

Spedbarnsdødeligheten i perioden 1946-1950 var betydelig høyere i Finnmark enn landsgjennomsnittet.¹⁰⁷ Syketransport var også en utfordring under gjenreisningsperioden.¹⁰⁸ Nedsnødde veier var et problem i Hammerfest, så derfor ble spark og kjelke anvendt som syketransport.¹⁰⁹

Rundt årsskiftet 1946-1947 så var det kun 6000-8000 av alle de tvangsevakuerte som ikke hadde reist nordover.¹¹⁰ Fra 1947 så handlet gjenreisningen om å skape en bedre levestandard i Finnmark gjennom eksempelvis få bedre boligforhold. I hovedsak så blir det nye gjenreist der det gamle hadde vært, og bosettingsmønsteret i Finnmark blir slik i stor grad det samme som det tidligere hadde vært.¹¹¹ Det blir påpekt at på grunn av hvordan tilbakeflyttingen utartet seg og den provisoriske gjenreisningen, så er det først i årene 1947 og 1948 at den permanente gjenreisningen virkelig begynner å ta til.¹¹²

¹⁰⁴ Fugelli, 1980, 304, referert i Finne, *Krigen som aldri slutter*, 142.

¹⁰⁵ Ingrid Immonen, *Sykepleie i Finnmark: Krig, evakuering og gjenreisning*, Hif-Forskning 10. (Høgskolen i Finnmark, Avdeling for helsefag, 1999), 52.

¹⁰⁶ Immonen, *Sykepleie i Finnmark*, 53.

¹⁰⁷ Statistisk Årbok 2001, 127, referert i Schøitz, *Folkets helse*, 389.

¹⁰⁸ Immonen, *Sykepleie i Finnmark*, 53.

¹⁰⁹ Immonen, *Sykepleie i Finnmark*, 53-54.

¹¹⁰ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 39.

¹¹¹ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 42.

¹¹² L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 65.

Når gjenreisningen kan anses for å være over framstår som noe utfordrende å skulle tidfeste.¹¹³ I 1959 ble offentlige midler fremdeles gitt til gjenreisningsformål.¹¹⁴ Dette kan tyde på at gjenreisningen ikke ble ansett for å være ferdig da. Einar Gerhardsen skal ha erklært gjenreisningen for å være ferdig i 1960, og i dette året så ble det da ikke lenger gitt bevilgninger fra staten til fylkesgjenreisningsnemndene.¹¹⁵ Samtidig blir det også av andre bemerket at det ikke er mulig å tidfeste når den permanente gjenreisningen var over, men at året 1963 kan brukes for fylkeskommunens tilfelle.¹¹⁶

2.3 Gjenreisningsperioden i Hammerfest og de helsemessige forholdene under denne perioden

Gjennomgangen av gjenreisningsperioden i Hammerfest vil bli gjort på samme måte som gjenreisningsperioden for Finnmark og Nord-Troms. Det er altså startfasen av gjenreisningen og den helsemessige situasjonen som vil bli vektlagt her.

Tatt i betraktning av at Hammerfest befinner seg innenfor regionen Vest-Finnmark så kan det være relevant å se nærmere på hvordan ødeleggelsene var for nettopp dette området. Det som kjennetegner ødeleggelsene for den vestlige kyst fra Berlevåg, Tanadalen og de vestlige innlandsbygder var at absolutt alt var blitt ødelagt.¹¹⁷ Mellom 90 og 100 prosent var blitt ødelagt fra Lyngen til Tana.¹¹⁸ Samtidig kan det trekkes fram at generelt for nedbrenningen av Finnmark så ble kirker noen gang bespart, selv om det ikke var gitt noen spesifikk ordre om dette.¹¹⁹ Men de tyske styrkene hadde fremdeles for det meste rasert alt det de fant, både bebyggelse, husdyr og andre forsyninger.¹²⁰

Resultatet av ødeleggelsene i Hammerfest har blitt beskrevet slik:

¹¹³ Dancke, *Opp av ruinene*, 9.

¹¹⁴ L'Orange, «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949,» 67.

¹¹⁵ Dancke, *Opp av ruinene*, 9.

¹¹⁶ Bottolfsen, *Finnmark fylkeskommunes historie 1840-1990*, 397.

¹¹⁷ Sandvik, *Frigjøringen av Finnmark 1944-1945*, 44.

¹¹⁸ Niemi, «Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark,» 412.

¹¹⁹ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 48, 60.

¹²⁰ Sandvik, *Frigjøringen av Finnmark 1944-1945*, 44.

Alt var flatt – bare rester av grunnmurene stakk opp over bakken. I gater og tomter var det fullt av knust glass, jernskrot, murrester og annet [...]. Havna var full av vrakrester og drivved; nakne kaistolper stakk opp av sjøen, og på Fuglenes [...] lå fylkessykehuset som en gigantisk ruinhop.¹²¹

Det var kun gravkapellet som var igjen i byen.¹²² De første som offisielt kom tilbake til Hammerfest ankom 6. august 1945, men det kan nevnes at noen allerede var ankommet i juni.¹²³ Gjennom sommeren og høsten returnerte noen hundre tilbake til byen.¹²⁴ Disse første offisielle som hadde reist tilbake skulle gjøre det klart for gjenreisning og hjemvendelsen til resten av innbyggerne.¹²⁵ Tilbakevendelsen av folk tok litt lengre tid i Hammerfest enn andre steder i Finnmark, på grunn av at restriksjonene mot hjemreise var strengere for byens sitt tilfelle.¹²⁶ Årsaken til dette skal ha basert seg på minene som fremdeles var i havnen, og at Hammerfest ikke var blant de havnene i Finnmark og Nord-Troms som var blitt prioritert for minerydding.¹²⁷ Gravkapellet ble anvendt som bolig gjennom høsten 1945. Det første på planen var å rydde gatene og havnen, slik at det ble mulig å skaffe brakker og forsyninger.¹²⁸ 13. august ankom rundt 550 tyske soldater og en sanitetslege vaktet av norske styrker Hammerfest, og de hadde som oppdrag å fjerne landminene og rydde ruinene.¹²⁹

Gjennom høsten 1945 ble brakker reist i byen.¹³⁰ Mot slutten av august etablerte Samvirkelaget seg igjen i byen, noe som ble sett på som et tegn på at næringslivet begynte å komme i gang igjen.¹³¹ Det var likevel utfordrende å skaffe matforsyninger til Hammerfest.¹³² Fra 1946 kom flere tilbake til byen, 291 voksne og 32 barn var der per januar.¹³³

¹²¹ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 289.

¹²² Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 289; Dancke, *Opp av ruinene*, 371.

¹²³ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 289-290, 293; Dancke, *Opp av ruinene*, 372.

¹²⁴ Ragnvald Jacobsen, *Bankens virke – byens vekst: Hammerfest Sparekasses jubileumsbok* (Hammerfest: 1974), 287.

¹²⁵ Dancke, *Opp av ruinene*, 372.

¹²⁶ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 291.

¹²⁷ Hauglid, Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1945-1948-1952, referert i Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 292.

¹²⁸ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 294.

¹²⁹ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 295.

¹³⁰ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 298.

¹³¹ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 299-300.

¹³² Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 300.

¹³³ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 300; Jacobsen, *Bankens virke*, 288.

Brakkereisingen fortsatte, i tillegg til at permanent gjenreisning ble lagt et økt fokus på.¹³⁴ Ettersom brakker ble reist vendte også folk tilbake til byen. I 1947 var der 2304 faste bosatte, og 768 midlertidige. Gjennom de neste to årene returnerte de fleste som var blitt evakuerte og i 1949 var innbyggertallet 3829. Omtrent det samme som det var før andre verdenskrig.¹³⁵ Angående planleggingen av gjenreisningen av byen så var Hammerfest i en litt bedre situasjon enn andre områder i Finnmark, fordi et kartverk over byen hadde blitt ivaretatt.¹³⁶ Arkitekt Bjarne Lous Mohr fikk oppdraget i å lage byplan for Hammerfest, en byplan som skulle vise seg å bli godt mottatt.¹³⁷ De eneste innvendingene som ble rettet mot byplanen handlet om plasseringen av kirken.¹³⁸

Året 1945 til høsten 1947 kan bli sett på som den første fasen av gjenreisningsperioden, altså det som kan bli kalt for brakkefasen.¹³⁹ Det blir påpekt at det var i 1946 at selve bysamfunnet startet å fungere, med eksempelvis returneringen av bedrifter, offentlige etater og private organisasjoner. Etter denne perioden, 1945-1947, ble det stort sett kun reist permanente bygninger, som er den andre fasen av gjenreisningsperioden.¹⁴⁰

Det er flere ting en kan bemerke seg tilknyttet den helsemessige situasjonen i Hammerfest innenfor denne perioden. I september 1945 manglet Hammerfest lege, og denne situasjonen endret seg ikke før i midten av oktober når myndighetene sendte betelskipet *Elieser 4* med en lege om bord. Samtidig ankom også to leger, to sykepleiere og en helsesøster byen.¹⁴¹ Angående skipet så bemerker overlege Johnson at det ikke møtte de kravene som ble forventet av det.¹⁴² Uansett så forble skipet i Hammerfest fram til sykehusbrakkene var klare til å kunne brukes.¹⁴³ Tannlege var også noe som manglet i byen. Apotek i Hammerfest var noe overlege Johnson etterspurte på vinteren 1945, samt viktigheten av å få på plass et

¹³⁴ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 303.

¹³⁵ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 316.

¹³⁶ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 310.

¹³⁷ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 310-311; Dancke, *Opp av ruinene*, 373.

¹³⁸ Fp 12/2-46, referert i Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 310.

¹³⁹ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 313.

¹⁴⁰ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 313.

¹⁴¹ Immonen, «St. Elisabeth hospital i Hammerfest,» 54.

¹⁴² Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 159.

¹⁴³ Dancke, *Opp av ruinene*, 277.

sykehus i byen.¹⁴⁴ Samtidig kan det uansett bemerkes at det generelt ikke var mye sykdom hos innbyggerne.¹⁴⁵

I 1948 skulle alle hus ha toalett i tillegg til enten bad eller dusj, og standarden på de permanente bygningene var noe bedre enn tidligere.¹⁴⁶ Brakkene var derimot fremdeles av svært dårlig standard, og tilførselen av ulike varer var utfordrende, som for eksempel melk og næringsmidler.¹⁴⁷ Kjøtt, frukt og grønnsaker var også i de første årene av gjenreisningen utfordrende å få tak i.¹⁴⁸ Tilbudet om sykehus i byen, og for Vest-Finnmark, baserte seg på midlertidige løsninger fram til et nytt sykehus var klart i 1956.¹⁴⁹

For byen sitt vedkommende så trekkes det frem at Hammerfest by anses for å være ferdig gjenreist på 1960-tallet.¹⁵⁰

2.4 Oppsummerende kommentar

Under tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms bidro NKS med hjelp på flere måter. Den brente jords taktikk førte til store ødeleggelser i Finnmark og Nord-Troms. Planene om gjenreisning tok en vending når flere tusen valgte å returnere allerede i 1945 og 1946. Noe som bidro til en større mengde provisorisk bebyggelse. Helsen situasjonen var preget av de ugunstige forholdene. Både dårlig kosthold og sykdommer var blant befolkningen.

Ødeleggelsene som følge av brent jords taktikk i Hammerfest var store. I begynnelsen ble brakker reist, men etter hvert ble også permanente bygninger bygd. Helsen situasjonen i Hammerfest var preget av tidvis mangel på helsepersonell, dårlige boforhold og et mangelfullt kosthold.

¹⁴⁴ Hauglid, Jensen og Westrheim, *Til befolkningen!*, 159.

¹⁴⁵ Immonen, «St. Elisabeth hospital i Hammerfest,» 56.

¹⁴⁶ Fylkeslegen i Finnmark, Medisinalberetninger fra distriktene, referert i Immonen, «St. Elisabeth hospital i Hammerfest,» 52.

¹⁴⁷ Fylkeslegen i Finnmark, Medisinalberetninger fra distriktene, referert i Immonen, «St. Elisabeth hospital i Hammerfest,» 52.

¹⁴⁸ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 321.

¹⁴⁹ Iversen, s. 347, referert i Immonen, «St. Elisabeth hospital i Hammerfest,», 54.

¹⁵⁰ Iversen, *Krise, utslettelse og nytt liv*, 382.

3 Arbeidet til Hammerfest sanitetsforening i perioden 1945-1949

Med gjenreisningstematikken i bakhånd så kan man bevege seg inn i på Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid i denne perioden.

3.1 Gjenreisningen av sanitetsforeningene i Finnmark begynner

I årsberetningen til NKS Finnmark for 1945 så står det: «Man skulde tro at hver hadde evig nok med sitt, men kvinnes trang til å hjelpe meldte sig snart – og også trangen til å komme sammen, så det var ikke lenge før våre sanitetsforeninger var i sving.»¹⁵¹ I denne beretningen så kommer det fram at ved 31. desember 1945 så hadde 39 av 45 sanitetsforeninger kommet seg i gang igjen, i tillegg til at nye lokalforeninger var blitt opprettet.¹⁵² Det framstår altså ikke som at situasjonen i Finnmark i 1945 i stor grad hindret sanitetskvinnene i å starte lokalforeningene opp igjen. Kanskje bidro derimot situasjonen i 1945 til å få de til å samle seg, slik som det overnevnte sitatet peker mot.

Hvilken situasjon sanitetsforeningene i Finnmark 1945 sto i, kommer også fram gjennom årsberetningen for 1945. Under evakueringen mistet flere sanitetsforeninger alt de hadde av eiendeler og arkiver. Samtidig skal mesteparten ha klart å få med seg penger og kassabøker.¹⁵³ Hammerfest sanitetsforening klarte å evakuere med seg en del eiendeler og utstyr til Tromsø, Mo i Rana og Oslo.¹⁵⁴ Protokollene som de hadde gravd ned ble derimot aldri gjenfunnet.¹⁵⁵ For Hammerfest sanitetsforening sitt vedkommende så innebærer dette at de nødvendigvis ikke måtte begynne helt fra begynnelsen igjen når de kom tilbake. Dette er relevant å kommentere da det kan ha betydning for hvordan Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid kom til å utvikle seg fra 1945 og framover.

¹⁵¹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁵² FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001. I årsberetningen for 1945 så er tallet «45» skrevet inn for hånd bak datoen «31/12» så det er derfor jeg går ut ifra at det er 31. desember 1945 som menes her.

¹⁵³ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁵⁴ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 106.

¹⁵⁵ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 106, 110.

Videre i årsberetningen så blir bad trukket fram for å være av stor nødvendighet, og badstuer med søsterbolig, legekantor og kontrollstasjon var noe som det skulle arbeides, i samarbeid med Hovedstyret, for å ordne til sanitetsforeningene.¹⁵⁶

Det virker ikke å foreligge en eksakt, eller formell, dato for når det er sanitetsforeningen i Hammerfest gjenopptar sitt arbeid i byen. Sanitetsøsteren Lydia Johansen gjenopptok sitt arbeid som helsesøster i Hammerfest 31. oktober 1945, som blant de første som returnerte til byen.¹⁵⁷ Denne datoen vil derfor kunne anvendes som «oppstartsdato» for Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid i byen. Hun var den eneste sykepleieren i Hammerfest, og hadde derfor et stort arbeid med å ta seg av gjenreisningsarbeidernes yrkesskader.¹⁵⁸

Medlemmene til, og tidligere medlemmer av, Hammerfest sanitetsforening samlet seg 13. februar 1945 hos Jenny Kummeneje i Oslo, hvor de ble enige om å fortsette å holde Hammerfest sanitetsforenings virksomhet i gang.¹⁵⁹ De som var i Oslo valgte styret til Hammerfest sanitetsforening.¹⁶⁰ På et styremøte, avholdt 21. februar 1945, til Hammerfest sanitetsforening så ble det vedtatt at man skulle fremdeles ha møter hver andre uke, de som i første rekke ble ansett som medlemmer var hammerfestinger og finnmarkinger, og det ble satt et mål om å samle inn inntekter til et hus i Hammerfest for Hammerfest sanitetsforening.¹⁶¹ Det å få et hus i Hammerfest må ha vært av stor viktighet for Hammerfest sanitetsforening, da det blir bemerket på styremøtet at alt av midler som de mottok skulle gå til dette.¹⁶²

Hammerfest sanitetsforening fortsatte med sine møter i Oslo ut 1945. Sanitetsforeninger i Oslo inviterte også Hammerfest sanitetsforening på besøk og møter. Her mottok de blant annet også økonomisk bidrag til gjenreisningen av Hammerfest sanitetsforenings hus.¹⁶³ Fra et av disse besøkene/møtene så mottok de 800kr til det formålet.¹⁶⁴ Som et bidrag tilbake

¹⁵⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁵⁷ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 46; Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 110.

¹⁵⁸ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 110.

¹⁵⁹ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 107; Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 108.

¹⁶⁰ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 108.

¹⁶¹ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 107.

¹⁶² Strifeldt, «I de små ting frihet,» 107.

¹⁶³ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 108.

¹⁶⁴ Hammerfest sanitetsforenings møteprotokoll 1945, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 108-109.

brukte Kummeneje å informere så mye hun kunne om evakueringen, men dette var begrenset på grunn av de tyske styresmaktene.¹⁶⁵ Privatpersoner inviterte også på besøk, og også her fikk Hammerfest sanitetsforening mat og økonomiske bidrag til gjenreisningen.¹⁶⁶ På et av disse besøkene sendte Hovedstyret til hver deltakende en boks skinke, og privatpersonen som var vertskap ga til utlodning en boks kjøtt og et stort stykke flekk.¹⁶⁷ Annet eksempel på arbeid de drev med her var at Hammerfest sanitetsforening arrangerte juletreff for evakuerte barn i Finnmarkshuset i 1945, hvor det ble servert wienerbrød, boller, sjokolade og smørbrød.¹⁶⁸ Dette viser at aktiviteten, og arbeidet, til Hammerfest sanitetsforening fremdeles var i virke selv om sanitetsforeningen ikke befant seg i Hammerfest.

I dette tilfellet vil det være relevant å se på Hammerfest sanitetsforening som del av NKS. Både Hovedstyret og sanitetsforeningene sør i landet tok på seg oppgaven å hjelpe sanitetsforeningene nordpå med å komme i gang igjen. Hovedstyret satt av 50000 kr til dette. Hovedstyret fikk gradvis kontakt med de formennene og styrene som var blitt evakuert, og fikk høre at sanitetsforeningenes medlemmer hadde vendt tilbake til sine hjemsteder og kunne få i gang de lokale sanitetsforeningene igjen. Det ble så av Hovedstyret sendt det som var nødvendig for å starte opp igjen. Det innebar at det ble sendt standardkasser med blant annet sykerekvisita, til transportering av pasienter ble det sendt sykekurver, og i tillegg ble det sendt utstyr tilegnet til å starte opp kontrollstasjonene. En amerikansk gave med seks sett kontrollstasjonsutstyr ble også gitt gjennom Helsedirektoratet. I tillegg mottok også sanitetsforeningene nordpå spebarnsutstyr, klær, matvarer, kjøkkenutstyr og andre typer husgeråd. Verdien på hjelpen Hovedstyret og sanitetsforeningene sørpå til sammen hadde sendt var ved mars 1946 på 500000kr.¹⁶⁹

Mye av det overnevnte kommer også fram gjennom årsberetningen for NKS Finnmark 1945. «Straks hovedstyret fikk meling[sic] om at en forening var rekonstruert sendte den forskjellige ting oppover.»¹⁷⁰ Hovedstyret skal ha sendt sykekurver, sykemateriell, senger og

¹⁶⁵ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 108.

¹⁶⁶ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 109.

¹⁶⁷ Hammerfest sanitetsforenings møteprotokoll 1945, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 109.

¹⁶⁸ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 110.

¹⁶⁹ *Norske Kvinners Sanitetsforening 1896-1946*, 275.

¹⁷⁰ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

sengetøy. Det bemerkes at sykekurvene som hadde vært i Finnmark hadde blitt ødelagt. Angående senger og sengetøy så skal dette ha vært et såpass stort behov for så sanitetsforeningene valgte å ikke dele det ut, men heller låne det til de som enten var syke eller gamle. Årsaken til at de ikke valgte å dele det ut handlet blant annet om å være forberedt på en potensiell epidemi. Fra sanitetsforeningene sør i landet så mottok de sykemateriell, og noen sendte kommoder fulle av lintøy.¹⁷¹ Dette framstår som et tegn på at det var et godt samarbeid innenfor organisasjonen NKS. Det rettes uansett avslutningsvis i årsberetningen en stor takk fra sanitetsforeningene i Finnmark til både Hovedstyret og de andre sanitetsforeningene for hjelp til både gjenreisning, og hjelpen både sanitetsforeningene og befolkningen i Finnmark mottok under tvangsevakueringen.¹⁷²

Dette vil også kunne ses i sammenheng med at ingen andre organisasjoner hadde kretser og lokallag fordelt over landet på samme måte som NKS hadde. I tillegg hadde flere andre sanitetsforeninger fått kjennskap til situasjonen nordpå gjennom å hjelpe de evakuerte og slik kunne bidra med hjelp på lokale vilkår.¹⁷³ Et viktig grunnlag for at sanitetsforeningenes arbeid i Finnmark i begynnelsen var hjelp fra andre sanitetsforeninger sør i landet.¹⁷⁴

3.2 Gjenreisningsarbeid

NKS fylte 50 år i 1946, og gjenreisningen av landet var den første oppgaven som nå skulle vektlegges. Så skulle NKS føre videre de helsearbeidsoppgavene og beredskapsarbeidsoppgavene som de hadde påtatt seg.¹⁷⁵ Gjennom september og oktober dro kretsformann i Finnmark, Jenny Kummeneje, og sekretær ved Hovedstyret, Mie Nordahl, på en omfattende reise til Finnmarks kyst og innland.¹⁷⁶ Her ble gjenreisningsarbeidet drøftet i brakker, nothus, kjøkken og stuer.¹⁷⁷ Med seg hadde de: «en del medisiner til øyeblikkelig

¹⁷¹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁷² FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁷³ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 30.

¹⁷⁴ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 33.

¹⁷⁵ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 21.

¹⁷⁶ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 33; *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1971*, 16-17.

¹⁷⁷ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 33; *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1971*, 17.

hjelp, soveposer, matvarer, forbindingsmateriell, brosjyrer, lusepulver og finkammer.»¹⁷⁸ Rettleddning til utdeling av gaveklær ble også gitt.¹⁷⁹ Hvis strøm var tilgjengelig så ble filmapparat og lysbildeapparat brukt under møtene. Den mest sentrale oppgaven deres var å få oversikt over de mest akutte behovene på de ulike plassene, noe som videre Hovedstyret mottok rapport på og slik kunne sende forsendelser basert på behov.¹⁸⁰ Fra denne reisen skal de ha bemerket seg at behovet for bad var det sanitetsforeningene i Finnmark var mest opptatt av.¹⁸¹ Generelt var det stort behov for sengetøy, håndklær, og barnetøy, samt mangel på ved, fjøs til husdyr, oljelamper, ryer, stoler, og møbler. Angående de sanitære forholdene så var disse elendige.¹⁸² Samtidig så skal sanitetsforeningene i Finnmark ha kommet seg godt i gang, men det var behov for støtte.¹⁸³

I årsberetningen for NKS kommer det fram at arbeidet innad i organisasjonen har vært preget av omlegging og opprydning, etter hvordan det hadde vært under okkupasjonstiden.¹⁸⁴ Det blir videre beskrevet at «Foreningene har etter hvert søkt å avvikle all «tilleggsvirksomhet» og konsentrert seg om sine helseoppgaver.»¹⁸⁵ I hvor stor grad dette kan ha vært gjeldene for Hammerfest sanitetsforening, og andre sanitetsforeninger i Finnmark, vil man kunne sette spørsmålstejn ved. Svaret på dette kan årsberetningen for NKS Finnmark 1946 bidra til være med å gi.

Årsberetningen for NKS Finnmark 1946 starter med å påpeke at dette har vært et år som har vært preget av gjenreisning.¹⁸⁶ Dette framstår derimot ikke å ha satt en demper på NKS sin vekst i fylket. Totalt var det nå i fylket 52 sanitetsforeninger, en økning med syv fra 1945, hvor alle beskrives for å være i virksomhet med unntak av en. Medlemstallet til sanitetsforeningene i Finnmark totalt var på 3430. I tillegg ble også en pikeforening og en ungdomsforening opprettet. Mesteparten av sanitetsforeningene i Finnmark hadde nå fått

¹⁷⁸ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 35.

¹⁷⁹ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 113.

¹⁸⁰ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 35.

¹⁸¹ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 36.

¹⁸² Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 37.

¹⁸³ *Norske Kvinners Sanitetsforening 1896-1946*, 275.

¹⁸⁴ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁸⁵ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁸⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

sykekurv og sykemateriell, på grunn av hjelpen fra sanitetsforeninger andre steder i landet og fra Hovedstyret. Sykekurvene var ofte i bruk, og sykemateriellet ble lånt ut. I tillegg skal også hovedstyret ha sendt symaskiner som ble brukt både av sanitetsforeningene og de ble lånt ut.¹⁸⁷ Det virker altså å være av betydning både for sanitetsforeningene og lokalbefolkningen.

Videre i årsberetningen beskrives det at sanitetsforeningene arbeider med å gi hjelp til syke, samt ha et lager med medisin og forbindingssaker. Betydningen til dette blir understreket med at det gjerne oppstod småskader under gjenreisningen.¹⁸⁸ Her ser man altså at gjenreisningen setter preg på sanitetsforeningenes arbeid. Sanitetsforeningene har også holdt flere møter «i brakkene hvor de opparbeider ting til basarer o.l. og hvor de leser «Folkehelsen» og deler brosjyrer.»¹⁸⁹ Folkehelsen var et medlemsblad, og det ble beskrevet for å være et viktig bindeledd innad i organisasjonen samt stor betydning for opplysningsarbeidet.¹⁹⁰ Det trekkes også fram at hvis en lege har faste kontordager på noen steder så er det sanitetsforeningene som har sikret kontorplass, flere ganger også kontorutstyr, til vedkommende. Det sistnevnte kommer også fram i NKS sin årsberetning for 1946 som et eksempel på hvordan sanitetsforeningene bidro med hjelp til syke. Her blir det bemerket at ved å ha kontorplass for distriktslegen så ble det enklere for folk å komme seg til lege.¹⁹¹

Angående sanitetsforeningenes arbeid knyttet til barn så framstår dette ikke for å ha kommet særlig i gang.¹⁹² Men dette betyr ikke at det ikke var kommet i gang i noen som helst form. Det blir blant annet beskrevet at skolebarnsundersøkelsen ble gjennomført på enkelte steder. Mangel på lokaler i tillegg til utfordringer for lege å reise til skolekretsene blir påpekt som årsaker på hvorfor undersøkelsen ikke ble gjennomført overalt. NKS kommenterer at det i 1946 var flere steder som ikke fikk gjennomført denne regelmessige undersøkelsen, og

¹⁸⁷ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁸⁸ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁸⁹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁹⁰ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 12; FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001; *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1971*, 97.

¹⁹¹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁹² FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

trekker også fram legenes reiseutfordringer i distriktene som en årsak til at undersøkelsen ikke har blitt gjennomført.¹⁹³

Videre om arbeidet knyttet til barn så skal to sanitetsforeninger fått gitt tran og grønnsaker til skolebarnene, mens en sanitetsforening har bad til barn i en leid badstue. I tillegg så skal en sanitetsforening ha laget kakao til barn.¹⁹⁴ Angående det sistnevnte så er det en mulighet for at det er Hammerfest sanitetsforening som omtales her da kakao var noe som ble gitt til barna av Hammerfest sanitetsforening i 1946. Hammerfest sanitetsforening delte også ut tørrmelk til barn, og til familier håndklær.¹⁹⁵ Uavhengig om det er Hammerfest sanitetsforening som omtales eller ikke, så vil en i hvert fall kunne påstå at Hammerfest sanitetsforenings arbeid for barn var kommet, i alle fall litt, i gang i 1946.

Bygging av badstuer var særdeles viktig.¹⁹⁶ Både bad og kontrollstasjon framstår å være vektlagt av sanitetsforeningene i Finnmark dette året. På grunn av manglende lokale og vekter så var ikke kontrollstasjonene kommet i virksomhet igjen.¹⁹⁷ Hus til bad var noe som sanitetsforeningene i Finnmark «ønsker seg, arbeider for og samler penger til.»¹⁹⁸ I et slikt hus skulle det i hvert fall være plass til avkledningsrom, kontrollstasjon og venterom til legens kontor, og det var også ønskelig å kunne ha et rom til helsesøsteren.¹⁹⁹ Et bad hadde altså en større funksjon og betydning enn bare å være et bad. NKS trekker også fram sanitetsforeningenes interesse for bygging av bad, og at sanitetsforeningene planla og samlet penger til dette formål. Men NKS peker på manglende byggetillatelse på grunn av materialvansker som en utfordring for sanitetsforeningene. NKS viser også til de tyske styrkenes ødelegging av bad, og det enda gjenstod å bygge opp eller reparere disse. Det blir deretter pekt på at det har vært særlig utfordrende for sanitetsforeningene i Finnmark å bygge bad, men også at sanitetsforeningene i Finnmark hadde godt håp om at dette kom til å endre

¹⁹³ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁹⁴ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁹⁵ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 46.

¹⁹⁶ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 29.

¹⁹⁷ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁹⁸ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

¹⁹⁹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

seg.²⁰⁰ Helseoppgaver virker altså å være i fokus, men samtidig så preger gjenreisningen situasjonen.

I 1946 så skal Hammerfest sanitetsforening hatt 80 medlemmer.²⁰¹ De holdte sitt første møte i byen 26. januar 1946, og 50-årsjubileumet til NKS ble feiret.²⁰² Det framstår også som at det skal ha blitt holdt seks styremøter og åtte arbeidsmøter i Hammerfest sanitetsforening totalt dette året, i tillegg til et uvisst antall symøter.²⁰³ I den første perioden måtte de holde møtene i brakkene til hverandre, mens arbeidet for å skaffe en egen brakke til Hammerfest sanitetsforening startet i mars 1946.²⁰⁴ De solgte 5000 maiblomster innen juni, som var alle de hadde bestilt inn, og det virker også som at de har solgt lodd i tre dager.²⁰⁵ Maiblomster var små nåler med blomsterhoder som kunne festes på klær, og inntektene de fikk fra salg av disse gikk til tuberkulosearbeidet.²⁰⁶

1946 ser også ut til å ha vært et år hvor Hammerfest sanitetsforening har mottatt flere gaver. Fra Hovedstyret så skal de ha mottatt diverse utstyr samt husgeråd, forbindelsessaker, skjorter, strømper, kåper, sokker, barnedrakter, golfjakker, gensere, busseruller, arbeidsbukser, kjoler, ullfiller og sko. De skal også ha mottatt en pakke spebarnstøy og 3000kr i sykepleierlønnbidrag fra Hovedstyret. De har også fått 8150kg gulerøtter i november, muligens også fra Hovedstyret, men dette kommer ikke klart fram. Fra Hasle så fikk de 1000kr som ble brukt til sengeutstyr og kjøkkentøy. Tønsberg ga 800 håndklær. Fra Skjeberg mottok de 50 putevar, 50 skjorter og 5 legefrakker. Grue ga en kommode. Blindern og Vindern ga 160kr.²⁰⁷ Når det gjelder disse stedsnavnene så er det kanskje sanitetsforeningene fra disse områdene som har gitt disse gavene, og ikke stedene selv. Under denne oversikten

²⁰⁰ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁰¹ Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/E-Korrespondanse og korrespondanse/Eb-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter emne/L0023-Lokallagene/0001-Hammerfest sanitetsforening. Heretter forkortet som FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁰² Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 46; Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 112.

²⁰³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.; Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening*, 46.

²⁰⁴ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 112.

²⁰⁵ Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1946-1996*, 46; FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001; Hammerfest sanitetsforenings møteprotokoll 1946, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 112.

²⁰⁶ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 27.

²⁰⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

for mottatte gaver så står det også at det er kjøpt en symaskin.²⁰⁸ Basert på dette så framstår det som usikkert om det er Hammerfest sanitetsforening som har kjøpt denne selv eller om de har mottatt den som gave. Det man uansett kan konkludere med er at de har, på en eller annen måte, skaffet seg en symaskin.

3.3 Mangel på lokale

Veksten til NKS Finnmark skal ha gått videre oppover også i 1947. I årsberetningen for NKS Finnmark for 1947 så kommer det fram at det var 62 sanitetsforeninger og 4040 medlemmer. Sykemateriell og sykekurver blir fremdeles trukket fram som viktige å få på plass.²⁰⁹

Sanitetsforeningene arbeider også med å hjelpe sykdomsrammede, og påpeker at det er «mere tuberkulose i Finnmark nu enn noen gang og der dukker stadig opp nye tilfeller.»²¹⁰ I tillegg arbeider sanitetsforeningene for å ha et mindre lager med medisin, siden avstandene til både lege og apotek kan være lange for enkelte sanitetsforeninger. Ved å ha et slikt lager ga det også mulighet for at sanitetsforeningene kunne gi medisin, med beskjed fra en lege, til eventuelle pasienter hvis legen ikke kom til å rekke fram til en pasient før det var nødvendig.²¹¹ Kanskje var dette annerledes for Hammerfest sanitetsforening siden Hammerfest fikk permanent apotek i 1947.²¹² Når det gjelder kontrollstasjoner så var det ikke mange som hadde fått disse i virksomhet. Alle sanitetsforeningene hadde derimot planer om å få bygd bad som hadde rom som legen kunne bruke som kontor, og slik også kunne ha kontrollstasjon der. Muligheten for at en sykepleier også kan holde til i badene blir også poengtert.²¹³

I årsberetningen for 1947 for NKS Finnmark så blir Hammerfest spesifikt nevnt. Her står det at: «Hammerfest er den eneste av byene som ikke er kommet igang med noe helsearbeide.»²¹⁴ Samtidig har skolebarnsundersøkelse blitt notert ned i et notat for Hammerfest

²⁰⁸ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁰⁹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²¹⁰ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²¹¹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²¹² Hans Edv. Bentsen, «Byreguleringsplanen av 1946», *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 6 (1995): 71.

²¹³ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²¹⁴ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

sanitetsforenings virke i 1947.²¹⁵ Om dette betyr at det har blitt gjennomført eller om det planlegges å gjennomføre det er ikke sikkert. Men kan derimot illustrere at helsearbeid i alle fall er i en eller annen form på agendaen.

Husmangelen generelt for byen blir trukket fram, og sanitetsforeningen her skal ikke ha fått seg et lokale til å arbeide i.²¹⁶ På grunn av manglende brakke så gikk det tid før de kunne ha kontrollstasjonen i virksomhet. Dette førte også til at de ofte måtte flytte på utstyret sitt.²¹⁷ Det blir også påpekt at det fremdeles var flere som ikke hadde mulighet til å komme tilbake på basis av husmangelen.²¹⁸ Om det er byens befolkning eller Hammerfest sanitetsforenings medlemmer som menes her, er ikke sikkert. Hvis det er Hammerfest sanitetsforenings medlemmer så kan husmangelen dermed ha vært en begrensning på sanitetsforeningens arbeid og virksomhet i byen. Det framstår altså som noe begrenset for hvor godt Hammerfest sanitetsforening egentlig var kommet i gang igjen med sitt arbeid i Hammerfest, og hva det var de arbeidet med på dette tidspunktet.

I 1947 var medlemstallet til Hammerfest sanitetsforening gått ned til 78 medlemmer.²¹⁹ Perioden blir beskrevet for å ha hatt aktivitet i Hammerfest sanitetsforening, med pengeinnsamling og hjelp til barn. Hammerfest sanitetsforening holdte også basarer, og ga barn tørrmelk, kakao og sukret melk.²²⁰ Dette året hadde Hammerfest sanitetsforening blant annet solgt 1000 lodd, 10000 julemerker og 7000 maiblomster.²²¹ Julemerker var små merker som ble festet på julebrev, og inntektene fra dem gikk til tuberkulosearbeidet.²²² I 1946 så man at Hammerfest sanitetsforening hadde fått tak i en symaskin, og i 1947 trekkes det fram at den ofte blir lånt ut. I notater for Hammerfest sanitetsforenings virke for 1947 så blir Europahjelpen nevnt. I regnskapet, under det som virker å være utgiftene for Hammerfest sanitetsforening, så er Europahjelpen satt opp med 250kr.²²³ Dette kan derfor forstås som et

²¹⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²¹⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²¹⁷ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 114.

²¹⁸ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²¹⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²²⁰ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 114.

²²¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²²² Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 25, 27.

²²³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

bidrag de ga til Europahjelpen. I 1947 skal det ha blitt bedt om pengebidrag til Europahjelpen, på grunn av en forverret nødsituasjon i Mellom-Europa.²²⁴ Sannsynligvis er det dette arbeidet Hammerfest sanitetsforening bidro til.

I 1947 arbeidet også Hammerfest sanitetsforening for å få full krigsskadeerstatning for eiendommene deres som gikk tapt under andre verdenskrig. Eiendelene som hadde vært med på evakueringen begynte nå å returnere, men så lenge de ikke hadde et lokale så var det begrenset hvor stor hjelp dette utstyret ville være.²²⁵

Noe annet som man kan bemerke seg med Hammerfest sanitetsforenings arbeid i 1947 handler om utdeling. Basert på arkivmaterialet så framstår Hammerfest å potensielt ha vært et sted hvor ulike varer ankom og ble videresendt til andre steder i fylket.²²⁶ For eksempel så skal det fra Nasjonalhjelpen i Oslo blitt sendt 24 kolli med ulltepper og 28 sekker med tøy. Angående ullteppene så er det notert at disse skal gå til sanitetsforeningens lager.²²⁷ Kanskje er det Hammerfest sanitetsforenings sitt lager som menes her. Dette potensielle arbeidet med å ta imot varer og videresende de, kan ha vært et arbeide som Hammerfest sanitetsforening tok ansvar for, eller deltok i. Hammerfest sanitetsforening ser ikke ut til å bli nevnt i dette arkivmaterialet, men flere andre sanitetsforeninger blir nevnt. De sanitetsforeningene som blir nevnt er Nuvsvåg, Frakfjord, Brynilen, Loppa, Snefjord, Kårhamn, Revsbotn, Sandøybotn, Hasvik, Mefjord, Tufjord, Øksfjordbotn, Gåshopen, Sør Tverrfjord, Sandland, Langfjordhamn, Hønseby, Neverfjord, Repparfjord, Porsa, Husfjord, og Kvalfjord.²²⁸ Basert på en senere oversikt over sanitetsforeninger i Vest-Finnmark så kan det forstås som at disse nevnte er sanitetsforeninger som befinner seg i Vest-Finnmark.²²⁹ I og med at Hammerfest sanitetsforening ikke blir nevnt så kan dette bidra til å tro at de hadde en annen rolle angående denne utdelingen.

²²⁴ *Norske Kvinners Sanitetsforening 1947-1971*, 26.

²²⁵ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 114.

²²⁶ Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/F-Notathefter/L0053. Heretter forkortet som FMFB/A-1006/F/L0053.

²²⁷ FMFB/A-1006/F/L0053.

²²⁸ FMFB/A-1006/F/L0053.

²²⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

Under Nuvsvåg Sanitetsforening så er flere varer listet opp samt kostnadene til disse. Disse varene er 20 barneknickers, 15 treningsbukser, ti herrebukser, fire herreknickers, ti barnekåper, 15 sommerunderbukser, fire barnegensere, en voksen jakke, 25 par grå herrestrømper, 25 par sorte herrestrømper, en bunt vanter, en bunt strikk. I tillegg blir fem doble ulltepper, fem enkle ulltepper, ti brukte ulltepper og to klessekker listet opp.²³⁰ Under alle de andre sanitetsforeningene, bortsett fra Kvalfjord, så blir det skrevet det som kan forstås som en forkortelse for samme som Nuvsvåg, i tillegg til at den samme kostnaden som ble listet opp under Nuvsvåg også blir listet opp her.²³¹ Kanskje representerer dette derfor et slags standardinnhold som sanitetsforeningene kunne bestille. 22 pakker som blant annet inneholdt disse varene skal ha blitt pakket.²³² I og med at det er 21 sanitetsforeninger som blir listet opp ovenfor, så styrker dette tanken om at dette var pakker de mottok. Siden informasjonen her også samstemmer med det overnevnte så bidrar det også til å tro at Hammerfest sanitetsforening hadde noe med disse pakkene å gjøre.

Det samme antallet med doble ulltepper, enkle ulltepper og klessekker blir også listet opp under alle de andre sanitetsforeningene, bortsett fra Kvalfjord.²³³ Dette er derfor kanskje også en form for standardinnhold. Repparfjord sanitetsforening skiller seg noe ut fra de andre, da det i tillegg til dette potensielle standardinnholdet også er listet opp det som kan virke som en annen bestilling med de samme typer varer, men et annet antall.²³⁴ Det interessante her er uansett at dette potensielt kan ha vært varer som først ankom Hammerfest, for så bli videresendt.

I 1947 kan man også se tegn på at sanitetsforeningen i Hammerfest muligens hadde et slags samarbeid med andre foreninger. Husmorforeningen i Hammerfest arrangerte i januar 1947 et møte hvor både Hammerfest sanitetsforening og Arbeiderpartiets kvinneforening ble invitert,

²³⁰ FMFB/A-1006/F/L0053.

²³¹ FMFB/A-1006/F/L0053.

²³² FMFB/A-1006/F/L0053.

²³³ FMFB/A-1006/F/L0053.

²³⁴ FMFB/A-1006/F/L0053.

og det ble på møtet fortalt om blant annet om andelsvaskeri, idealkjøkken, og husmorvikarer i Sverige.²³⁵

I 1948 fikk Hammerfest sanitetsforening leie to rom i bygget til Husmorforeningen, og kunne derfor sette kontrollstasjonen i virksomhet. Høyfjellssol og brakkerom til dette var Hammerfest sanitetsforening også lovet. Diagnosestasjon arbeidet de også mot å få i virksomhet.²³⁶ Forslag om å gjenreise feriekolonien ble også lagt fram, og Hammerfest sanitetsforening virker å ha undersøkt denne saken nærmere.²³⁷ De ble tilbudt erstatning for feriekolonien, men den var ikke nok til å gjenreise feriekolonien, selv ved etter at erstatningen ble noe økt. De neste årene gikk derfor Hammerfest sanitetsforening inn for å få innsamlet byggekapiatal. Under denne prosessen så ble også andre byggealternativer undersøkt, og det ble satt spørsmål ved om det var hensiktsmessig å gjenreise feriekolonien hvis erstatningen eventuelt kunne gå til bygging av hus i Hammerfest til andre formål. Men grunnet dyre alternativ og gjeldende erstatningsreglement, var det gjenreisning av feriekolonien i Repparfjord som ble satset på.²³⁸

3.4 Egen brakke for Hammerfest sanitetsforening

Veksten for NKS Finnmark fortsatte i antall sanitetsforeninger med 65 totalt i 1949, i tillegg til tre juniorforeninger. Derimot har medlemstallet gått ned fra 1947, og antallet medlemmer totalt var nå 3888.²³⁹ Med flere permanente bygninger reist så har boligsituasjonen bedret seg, men mesteparten bor fremdeles i brakker noe som fører til en del sykdom: «især forkjølelse og hoste blandt brakkeboerne, men også tuberkulose.»²⁴⁰ Arbeidet til sanitetsforeningene blir beskrevet som bra, og at de også bidro til fellesoppgavene hvor bygging av revmatismesykehus og støtte til landskampen mot kreft blir trukket frem som eksempler.²⁴¹

²³⁵ Inger Jahnsen, «Hammerfest Husmorforening: Kulturinstitusjon gjennom 50 år,» *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 7 (1996): 15.

²³⁶ Finnmark krets årsberetning 1948, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 114.

²³⁷ Hammerfest sanitetsforenings styreprotokoll, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 114-115.

²³⁸ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 115.

²³⁹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁴⁰ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁴¹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

Revmatisme blir beskrevet for å være den sykdommen NKS har arbeidet hardest mot nest etter tuberkulosen.²⁴²

Viktigheten til sykekurver og sykemateriell blir også i årsberetningen for NKS Finnmark 1949 understreket. Angående sykemateriellet så blir det skrevet at det kommer for lite til Finnmark i forhold til fylkets behov, og derfor er det nødvendig at sanitetsforeningene har sykemateriell som kan lånes ut ved sykdomstilfeller. På grunn av lange avstander til apotek og lege blir medisinskap med vanlige medisiner og forbindingsmateriell satt opp som en oppgave for sanitetsforeningene å skulle ha.²⁴³ Flere av sanitetsforeningene i Finnmark ordner med faste kontordager for distriktslegen, noe som medfører at kommunene ikke får den utgiften. Det påpekes også at slike faste kontordager vil komme flere steder etter hvert som helsehusene blir ferdigstilt.²⁴⁴ I denne sammenheng blir det uttrykt et ønske om at staten skal gå inn for å skaffe boliger og forhold til legene som vil gjøre at legene får lyst til å bli i Finnmark et par år.²⁴⁵

Ti sanitetsforeninger drev også med arbeid knyttet til barn hvor de ga dem tran, havresuppe, kålrabi og/eller tørrmelk. Hva barnene fikk utdelt varierte mellom sanitetsforeningene. Sanitetsforeningene var i tillegg behjelpelig med skolebarnundersøkelsene. Foreløpig er det kun syv sanitetsforeninger som har kontrollstasjoner, men det var ventet at flere kom til å få dette etter hvert som helsehusene ble ferdigbygde, og sanitetsforeningene får lokaler til seg selv.²⁴⁶ For de sanitetsforeningene som har kontrollstasjoner så er: «Det [...] på disse steder blitt en selvfølge at svangre kvinner går til kontroll og siden kommer igjen med barna sine.»²⁴⁷ Betydningen slike kontrollstasjoner blir slik tydeliggjort.

Når det gjelder byggingen av helsehus med bad så framkommer det av årsberetningen for 1949 at de var kommet så langt med dem så de kunne nå anvendes til legekontor, kontrollstasjon og til å avholde møter. Vann og kloakk har ikke blitt lagt inn grunnet en tidlig vinter. Det er uansett åtte bad som står ferdige og er i bruk, det er blitt satt tak på elleve hus,

²⁴² *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1971*, 85.

²⁴³ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁴⁴ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁴⁵ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁴⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁴⁷ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

og det avsluttes med å bemerke at man planlegger å bygge tolv, trolig helsehus med bad, til våren.²⁴⁸ Basert på dette så virker det som at hvordan byggevirksomheten utartet seg under gjenreisningen også påvirket sanitetsforeningenes arbeid.

I årsberetningen for 1949 blir Hammerfest spesifikt trukket fram. Hammerfest skal ha fått lokaler i en brakke, og kontrollstasjonen ble flyttet dit.²⁴⁹ Dette kan forstås som et tegn på at Hammerfest sanitetsforening nå har fått påbegynt helsearbeidet sitt. Brakken hadde tidligere tilhørt tyskerne og befant seg på Hauen.²⁵⁰ De hadde her tre rom, og de skulle brukes til høyfjellssol, kontrollstasjon, arbeidsmøter og annet arbeid tilknyttet Hammerfest sanitetsforening.²⁵¹ Det første styremøtet i egne lokaler i byen ble avholdt 8. november 1949.²⁵²

På kontrollstasjonen var det blitt montert en høyfjellssollampe, den samme som hadde blitt evakuert til Tromsø.²⁵³ En stor kullbuelampe skal ha blitt montert, og skolebarnene i Hammerfest fikk slik høyfjellssol «14 ganger hver før jul og 20 ganger hver etter jul.»²⁵⁴ En større lampe som ble brukt til barna og en mindre lampe som ble brukt til spebarn.²⁵⁵ I følge årsberetningen for 1949 så skal denne høyfjellssolbehandlingen ha vært av særdeles viktighet for barnas helse, på grunn av et dårlig bærår i fylket: «barna var ut på hösten slappe og bleke, men de kviknet påtakelig til etter solbehandlingen Både, lege, lærere og foreldre merket at den hadde stor betydning for barna.»²⁵⁶

Videre tilknyttet Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid for barn så blir det trukket fram at barna hadde hatt godt av en reise til Sør-Norge under mørketiden eller tidlig vår. Her trekkes det frem at man kanskje kunne bruke en feriekoloni i Sør-Norge til dette, så kunne en klasse reise med læreren sin så det ikke gikk utover skolegangen. Men det påpekes at dette vil være

²⁴⁸ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁴⁹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁵⁰ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 100.

²⁵¹ Hammerfest sanitetsforenings styreprotokoll, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 116.; Strifeldt, «I de små ting frihet,» 100.

²⁵² Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 116.

²⁵³ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁵⁴ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁵⁵ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 100.

²⁵⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

kostbart, og det er derfor mer ønskelig at egne feriekolonier blir bygd, og at man heller klarte å gi alle barn høyfjellssol under mørketiden.²⁵⁷ Med egne feriekolonier framstår det her som uklart om det her er snakk om Finnmark som helhet, altså NKS Finnmark sine feriekolonier, eller om det er Hammerfest sanitetsforenings egen/egne feriekoloni/er som ønskes skal bli bygget.

Hammerfest sanitetsforening fikk også diagnosestasjonen i virksomhet i 1949, og kunne ta imot pasienter da. Men på grunn av boligmangel så måtte legen benytte rommene på diagnosestasjonen som var tiltenkt ventestasjonen, som var den stasjonen som Hammerfest Sanitetsforening skulle drifte. Diagnosestasjonen var det fylket som hadde ansvar for.²⁵⁸

3.5 Oppsummerende kommentar om perioden 1945-1949

For å bidra til gjenreisningen av sanitetsforeningene i Finnmark så ble stor hjelp gitt av NKS og sanitetsforeninger sør i landet. Det som ble vektlagt av sanitetsforeningene gjennom perioden var det å få plass og få bygd bad. Sykemateriell var også viktig for sanitetsforeningene å ha. Arbeid tilknyttet barn var et gjennomgående arbeidsområde for perioden med blant annet med utdeling av mat og drikke.

Hammerfest sanitetsforening fikk også hjelp til gjenreisningsarbeidet. Arbeidet til Hammerfest sanitetsforening blir i denne perioden preget av manglende lokale fram til de kunne flytte inn i egen brakke. Gjenreisningssituasjonen setter dermed sitt preg på hvordan Hammerfest sanitetsforenings arbeid utformer seg.

²⁵⁷ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁵⁸ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 115.

4 Arbeidet til Hammerfest sanitetsforening i perioden 1950-1955

4.1 Forskjellig arbeid preger sanitetsforeningen

Både antall sanitetsforeninger og det totale medlemstallet var gått ned i Finnmark ved utgangen av 1950. NKS Finnmark hadde nå 66 sanitetsforeninger og 3673 medlemmer, og i tillegg fem ungdomsavdelinger. Behovet for mer sykemateriell blir uttrykt i årsberetningen for Finnmark 1950, og det bemerkes at sanitetsforeningene også arbeidet for å ha sykemateriell avlagt til beredskap. Flere av sanitetsforeningene låner ut tøy til spebarn. Førstehjelpskurs har også blitt avholdt. Angående helsehus og bad så var det nå til sammen 44 totalt i Finnmark, og det var ventet at det skulle komme ti bad til. Særlig badene og helsehusene blir påpekt for å være av stor verdi for sanitetsforeningene, og de virker å ha fungert som et møtested for både sanitetsforeningene og andre. Kontrollstasjoner var det syv sanitetsforeninger som hadde, og syv sanitetsforeninger hadde kontor for legen.²⁵⁹ Hammerfest sanitetsforening var en av de som drev kontrollstasjon, og den ble benyttet av både spebarn, småbarn og gravide.²⁶⁰ De drev nå også med salg av medisiner. Symaskiner ble også lånt ut av sanitetsforeningene.²⁶¹

Sanitetsforeningenes arbeid for barn fortsatte også i 1950, men også arbeidet for voksne kommer frem. Tran, kålrabi eller havresuppe ble utdelt til skolebarn av flere sanitetsforeninger, og enkelte sanitetsforeninger hadde gitt spebarn og gravide appelsinsaft. Flere sanitetsforeninger sør i landet hadde sendt eplekasser til sanitetsforeninger i Finnmark, hvor eplene ble gitt til barn.²⁶² Hammerfest sanitetsforening mottok tre eplekasser og delte de ut.²⁶³ Sanitetsforeningene gikk også inn for å lage sosiale sammenkomster både for barn og voksne, og morsfest hadde blitt avholdt av en ungdomsforening. Sanitetsforeningene skal også ha bistått syke personer økonomisk, slik at de kunne bruke det til reise til lege og sykehus, eller til mat og klær.²⁶⁴

²⁵⁹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁶⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁶¹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁶² FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁶³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁶⁴ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

Sanitetsforeningene i Finnmark har også hatt et fokus på de nasjonale fellesoppgavene i 1950. I årsberetningen blir kreftdagen, revmatismedagen, åndsvakehjem for Nord-Norge og døve trukket frem.²⁶⁵ Basert på regnskapet til Hammerfest sanitetsforening for 1950 så kommer det fram at de har gitt et bidrag på 500kr til kreftdagen.²⁶⁶

I årsberetningen for NKS Finnmark 1950 så blir også Hammerfest trukket fram. Ifølge denne årsberetningen så arbeidet Hammerfest sanitetsforening med feriekolonien sin.²⁶⁷

Sanitetsforeningen i Hammerfest hadde «også gjort forberedelser til å få hus til sitt helsearbeid i byen.»²⁶⁸ Det huset som menes her var Hammerfest sanitetsforenings eget hus, og de skal ha søkt om tomt til dette. Det framstår som at tanken var at det skulle være et helsehus.²⁶⁹

Det var 127 medlemmer i Hammerfest sanitetsforening i 1950. Dette året har de blant annet gitt høyfjellssol til barn. På våren mottok barn i ulike aldersgrupper høyfjellssol totalt 2829 ganger, mens på høsten var det barn i ulike aldersgrupper som fikk høyfjellssol totalt 3241 ganger. I tillegg har også blant annet voksne fått høyfjellssol.²⁷⁰ Hammerfest sanitetsforening har også gitt hjelp til syke dette året. Fra diagnosestasjonen så har leger fått lånt sengetøy og andre ting. Hammerfest sanitetsforening arbeidet også med feriekolonien dette året, og knyttet til dette kontaktet de blant annet militæret angående kontroll av minerydding.²⁷¹

I 1950 gikk også Hammerfest sanitetsforening inn for å åpne diagnosestasjonen for overnatting etter forslag fra fylkeslegen, her forstått som fylkeslegen i Finnmark. Dette var et tilbud som tilreisende pasienter til diagnosestasjonen kunne anvende kun hvis de ikke klarte å skaffe annet opphold i Hammerfest. Hammerfest sanitetsforening ville da stille med seng og sengeklær, men hadde ikke mulighet til å gi matservering.²⁷²

²⁶⁵ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁶⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁶⁷ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁶⁸ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁶⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁷⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁷¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁷² Statsarkivet i Tromsø/S0280-Fylkeslegen i Finnmark/1-Første avlevering/D-Korrespondanse og saksdokumenter/Dc-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter arkivnøkkel II/Dcb-

På diagnosestasjonen ble sanitetssøster Lydia ansatt, og Hammerfest sanitetsforening hadde dermed ikke egen sanitetssøster lenger. Helsesøsteren i Hammerfest kommune hadde overtatt flere arbeidsområder, som skolebarnundersøkelse og vaksinerings, som sanitetssøsteren tidligere hadde tatt ansvar for. Men Hammerfest sanitetsforening hadde fremdeles ansvar for spedbarnskontrollen.²⁷³ Dette blir beskrevet som noen av årsakene til at 1950-tallet kan markere en oppbruddstid for Hammerfest sanitetsforening.²⁷⁴

4.2 Arbeid med en ny feriekoloni

I 1951 så var antall sanitetsforeninger i Finnmark gått opp til 68, men medlemstallet gikk fremdeles nedover og var nå på totalt 3559 medlemmer.²⁷⁵ Det nevnes ikke eksakte tall for hvor mange ungdomsforeninger og småpikeforeninger der er, men dette er tall som virker å ha økt da mange av sanitetsforeningene har slike.²⁷⁶ Hammerfest sanitetsforening var en av de som hadde en pikeforening. Den bestod av omtrent 25 jenter fra fjerde, femte og sjette trinn.²⁷⁷ Angående hva de gjør i pikeforeningen så skrives det at «De syr og strikker små tombolagenstander og er ivrige og glade over å gå inn for en god sak.»²⁷⁸ På møtene deres så har de også sang og høytopplesing av en bok.²⁷⁹ Pikeforeningen forberedte også et skuespill som de skulle holde samtidig som Hammerfest sanitetsforening skulle vise to NKS' filmer om barnearbeidet og ungdomsarbeidet.²⁸⁰ Med pikeforeninger så ble unge jenter forsøkt lært opp i sosialt arbeid. Slike foreninger ga god hjelp til sanitetsforeningene, i tillegg til å virke rekrutterende.²⁸¹

Bad og helsehus med bad framstår også å ha blitt vektlagt i dette året, hvor 42 sanitetsforeninger skal ha fått bygget slike bygg. Samtidig virker det å bli understreket at

1:Helsevesen/L0067-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter arkivnøkkel II/0028-Sanitetsforeningen.Herretter forkortet som SATØ/S0280/1/D/Dc/Dcb/L0067/0028.

²⁷³ Hammerfest sanitetsforenings møteprotokoll, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 128.

²⁷⁴ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 128.

²⁷⁵ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁷⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁷⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁷⁸ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁷⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁸⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁸¹ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 116.

byggene ikke blir ansett for å være helt ferdige, og at det gjenstår litt arbeid med dem av ulik grad som utbedringer eller inventar. Men tatt i betraktning av hvordan forholdene i Finnmark hadde vært så var sanitetsforeningene glade for at de brukbare.²⁸² Funksjonene slike helsehus hadde i samfunnet ser ut til å ha vært flere. Legen hadde et eget innredet kontor til bruk til de faste kontordagene, og det ble også brukt som kontrollstasjon. Helsehusene hadde også et venterom som sanitetsforeningene anvendte som møtelokale. Andre kunne også låne eller leie venterommet, og det ble da brukt som møtelokale, til å avholde gudstjenester, og/eller ha skole der.²⁸³ Betydningen av å få opp slike bygg kan derfor ha vært stor for lokalsamfunnene. Hammerfest sanitetsforening har ikke fått et helsehus, men dette var under planlegging.²⁸⁴ Det virker som at de ikke nødvendigvis tenkte å bygge helsehuset selv, men heller skaffe lokaler til det da helsehus omtales slik i årsberetningen for Hammerfest sanitetsforening: «hvor foreningen skal få lokaler for sitt arbeide på vanlig leiebasis.»²⁸⁵

Selv om Hammerfest sanitetsforening ikke hadde et helsehus, så hadde de fremdeles både kontrollstasjon og diagnosestasjon.²⁸⁶ Tallene for kontrollstasjonen viser at den var i aktivitet. Kontroll av mødre og spebarn var gjort 22 ganger. Kontroll av kvinner var gjort 132 ganger. Kontroll av 78 spebarn og 8 barn var gjort 295 ganger. Ti barn var blitt vaksinert mot difteri to ganger. På diagnosestasjonen hadde Hammerfest sanitetsforening sitt lager, i tillegg til at en del av utstyret som var der var deres. De hadde der også sengetøy, og utstyr til legen og overnattende pasienter.²⁸⁷ Dette viser at selv om de manglet helsehus, så var annet helsearbeid fremdeles i virksomhet.

Det blir bemerket at bygging har vært et større arbeid dette året for sanitetsforeningene, men at de har også drevet med andre ting. Blant annet hadde de gitt hjelp til syke, de hadde skaffet og lånt ut sykemateriell, og de hadde gitt tran eller havresuppe til barn.²⁸⁸ Dette samsvarer også i stor grad med det som kommer fram i Hammerfest sanitetsforenings årsberetning. Her

²⁸² FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁸³ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁸⁴ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁸⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁸⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁸⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁸⁸ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

kommer det fram at Hammerfest sanitetsforening har gitt hjelp til syke blant annet ved å gi dem melk, fløte, egg og brensel. Sykemateriell og to babyvekter var også blitt utlånt.²⁸⁹

Igjen har også sanitetsforeninger i Sør-Norge sendt epler, til enkelte steder, som ble gitt til skolebarn. Det har også blitt ordnet en 17. mai sammenkomst, og til barn juletreffest begge av ungdomsforeningene og/eller småpikeforeningene. Fellesarbeidet har sanitetsforeningene også deltatt i, og dette året blir både revmatismedagen, kreftdagen, poliomyelitt, døvesaken, og åndsvakesaken trukket frem. Hjelp til Italia og Korea var også sendt.²⁹⁰ Dette viser seg i hvert fall hos Hammerfest sanitetsforening da de har til døvesaken, revmatisme og kreft gitt bidrag.²⁹¹ Potensielt er det revmatismedagen og kreftdagen som menes her. Slik ser man at arbeidet til Hammerfest sanitetsforening, NKS Finnmark og NKS er preget av et visst samsvar.

I årsberetningen for NKS Finnmark 1951 så er det for Hammerfest sanitetsforening sitt tilfelle feriekolonien som blir trukket fram. Hammerfest sanitetsforenings feriekoloni lå i Repparfjord, og den tiltenkes å være ferdig i løpet av sommeren i 1952.²⁹² I årsberetningen for Hammerfest sanitetsforening så blir feriekolonien beskrevet for å ha vært den største og viktigste oppgaven deres i 1951. Verken brakke eller tømmerhus kunne i dette tilfellet bli brukt som feriekoloni, så Hammerfest sanitetsforening fikk byggetillatelse til å sette opp et laftehus. I august startet arbeidet med å bygge feriekolonien.²⁹³ Dette ble derimot hindret da muren trengte stor utbedring og vannledningen kunne ikke brukes til deres bruk.²⁹⁴ Dette blir beskrevet som et ekstra arbeid, men kommunen, her forstått som Hammerfest, ga 10000kr i lån til det. Tak på huset fikk de i november, noe som ble feiret med å ordne en sammenkomst for arbeiderne der.²⁹⁵

²⁸⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁹⁰ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁹¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁹² FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁹³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁹⁴ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁹⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

Hammerfest sanitetsforening har også dette året under mørketiden gitt alle skolebarn høyfjellssol.²⁹⁶ Under vårperioden skal det ha blitt gitt høyfjellssol totalt 1907 ganger fordelt på barn fra ulike aldersgrupper. Under høstperioden ble det gitt høyfjellssol totalt 4113 ganger også her fordelt på fra ulike aldersgrupper. Det blir beskrevet at oppmøte brukte å være større på høstperioden.²⁹⁷ Noe som forklarer forskjellen på tallene for vårperioden og høstperioden. Det kommer også fram at det var en variasjon på hvor mange barn som møtte hver gang, og hvor mange barn som møtte over ti gang, både på vårperioden og på høstperioden.²⁹⁸ Dette bidrar til å vise at Hammerfest sanitetsforening faktisk fulgte opp de barna som deltok på høyfjellssolen.

Medlemstallet for Hammerfest sanitetsforening dette året var 140.²⁹⁹ Ifølge årsberetningen for Hammerfest sanitetsforening så skal arbeidet deres blant annet omfattet salg av ulike ting. De lagde fastelavnsris for første gang som de solgte.³⁰⁰ Nøyaktig hva inntekten fra dette gikk til kommer ikke fram. Det kommer også fram at de solgte andre ting: «I turisttiden ble det solgt merker og askebegre preget ned[sic] Meridianstötaa til inntekt for feriekolonien».³⁰¹ Her ser man altså et eksempel på hvordan Hammerfest sanitetsforening arbeidet for feriekolonien.

Det var derimot ikke den eneste måten de skaffet inntekt til feriekolonien: «Söndag 7. okt. åpnet foreningen basar i Husmorstua med mannequengopvisning og restaurang. Kaker og smörbröd til restauranten var hovedsakelig gitt av foreningens damer».³⁰² Husmorstua var Hammerfest Husmorforening sitt hus.³⁰³ Denne basaren varte fram til 13. februar og blir beskrevet for å ha vært veldig vellykket med flere besøkende. Hammerfest sanitetsforening fikk inn rundt 5000kr på dette, og hele denne inntekten ble satt av til feriekolonien. I tillegg hadde Hammerfest sanitetsforening fått til utlodning penger og gjenstander fra forretninger i

²⁹⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

²⁹⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁹⁸ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

²⁹⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰² FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰³ Jahnsen, «Hammerfest Husmorforening,» 15-17.

byen.³⁰⁴ Det blir ikke spesifisert i årsberetningen for Hammerfest sanitetsforening, men kanskje skulle også inntektene fra dette gå til feriekolonien.

4.3 En ny feriekoloni står klar

I 1952 hadde Hammerfest sanitetsforening 141 medlemmer.³⁰⁵ I tillegg hadde de også en pikeforening med 35 medlemmer. Fastelavnsris skal også ha blitt solgt dette året. Både døvesaken, revmatisme, kreftsaken og Europahjelpen framstår å ha vært på agendaen til Hammerfest sanitetsforening dette året. Både på våren og høsten ble det gitt høyfjellssol til barn. På våren ble det gitt høyfjellssol totalt 1809 ganger fordelt på barn fra ulike aldersgrupper. På høsten ble det gitt høyfjellssol totalt 2804 ganger fordelt på barn fra ulike aldersgrupper. I tillegg til disse så fikk også blant annet 17 voksne høyfjellssol.³⁰⁶

Hammerfest sanitetsforening har en diagnosestasjon i virksomhet, hvor de har et lager, utstyr som legen kunne benytte, og utstyr til overnattende pasienter. Det virker usikkert om Hammerfest sanitetsforening drev kontrollstasjon i 1952, men de har mottatt utstyr til den.³⁰⁷ Noe som kan bety at de hadde en kontrollstasjon, eller at de at de forberedte seg på å få en. 1950-tallet virker som en tid hvor de ikke alltid hadde mulighet til å ha kontrollstasjon på grunn av manglende permanent lokale til dette.³⁰⁸ I tillegg blir både sykemateriell og babyvekter lånt ut av Hammerfest sanitetsforening.³⁰⁹ Det som derimot preget arbeidet til Hammerfest sanitetsforening mest dette året er var feriekolonien.³¹⁰

4.3.1 Thorshaug feriekoloni

Etter krigen skal planleggingen av en ny feriekoloni ha blitt påbegynt av Hammerfest sanitetsforening.³¹¹ I 1952 sto den nye feriekolonien, Thorshaug, for barn klar.³¹² Feriekolonien ble også godkjent til å brukes som rekonvalesenthjem for mødre om våren,

³⁰⁴ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁰⁸ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 128.

³⁰⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³¹⁰ Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1952, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 122.

³¹¹ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 101.

³¹² Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 67; Strifeldt, «I de små ting frihet,» 101.

sommeren og høsten med 14 sengeplasser.³¹³ Den nye feriekolonien var oppkalt etter Thora Jansen, som bygde den første feriekolonien, og fikk derfor navnet «Thorshaug».³¹⁴

For å få dette bygget ferdigstilt hadde Hammerfest sanitetsforening arbeidet hardt, i tillegg til å ha mottatt en del støtte.³¹⁵ Innredningsarbeidet foregikk fra januar og gjennom våren. Det gjenstod fremdeles annet arbeid da, som rørleggerarbeid, gulvarbeid og vasking. Både medlemmer fra Hammerfest sanitetsforening og et i fra Repparfjord sanitetsforening skal ha bidratt med en del gratisarbeid.³¹⁶ Støtte og hjelp mottok de fra Hammerfest kommune, Repparfjord sanitetsforening, murere, snekkere, rørleggere, malere, brannmenn, og distriksarkitekten med frue og kolleger.³¹⁷

De hadde også fått gaver fra Hammerfest Bunkerdepot AS en sum på 5000kr som skulle bli utbetalt med 1000kr hvert år i fem år, 1000kr fra Finnmark privatbank, og en tråmaskin fra en privatperson. I tillegg hadde Sør-Trøndelag krets gitt 8293.95kr til NKS Finnmark som det ble avgjort skulle gå til byggingen av feriekolonien. NKS sitt Hovedstyre skulle også utbetale et rentefritt lån når det kunne dokumenteres at feriekolonien var ferdigbygget.³¹⁸ En byggmester ga flaggstang, Thora Jansen ga flagget, og distriktslegen og firmaet M. Gabrielsen ga huske.³¹⁹ Andre som kan ha bidratt til å få dette bygget opp, eller som i hvert fall bidro til det på en eller annen måte, er Hammerfest Studiescene (HSS) et teater som blant annet holdt matineer eller nattineer til inntekt for gode formål som for eksempel

³¹³ SATØ/S0280/1/D/Dc/Dcb/L0067/0028.

³¹⁴ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 101; Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1952, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 123.

³¹⁵ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 101.

³¹⁶ Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1952, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 122.

³¹⁷ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 101. Det nevnes ikke spesifikt i teksten at det er Hammerfest kommune som ga støtte, men jeg har tolket som at det er det som tiltenkes.; Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1952, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 122-123.

³¹⁸ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³¹⁹ Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1952, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 123.

feriekolonien.³²⁰ I samråd med skolelegen og ansøking ble 30 barn tatt ut til feriekolonien.³²¹ I august 1952 reiste de første 30 barna til feriekolonien.³²²

Forberedelsene før de første barna kunne ankomme feriekolonien bestod av tungt arbeid, for eksempel så ble alle gulvene oljet.³²³ Arbeidet på feriekolonien involverte også matlaging.³²⁴ Dette bidrar til å illustrere at arbeidet til sanitetsforeningens medlemmer var et variert et, og det bestod ikke bare av rent helsearbeid.

Barnas opphold på feriekolonien virker å ha vært kjønnsdelt, hvor det under først kom 30 gutter og senere 30 jenter.³²⁵ Barnas opphold skal ha vært på tre uker.³²⁶ Av arbeidet med barna så var det mest arbeid med jentene da de blant annet hadde foldeskjørt og hårsløyfer som måtte strykes. Aktivitetene til barna gikk i bading, håndball, fotball, klatring i trær, og sanking av blåbær til suppe og syltetøy.³²⁷ Både barna og foreldrene virket å ha vært tilfredse med oppholdet.³²⁸

Arbeidet til Hammerfest sanitetsforening framstår altså på dette området å ha gått som planlagt tatt i betraktning av at det i årsberetningen for NKS Finnmark 1951 kom fram at sanitetsforeningen planla å ha feriekolonien klar på dette tidspunktet.³²⁹

4.4 Sanitetssøster, husmorferie og amerikanske gavepakker

I et brev datert 03.12.53 så kommer det fram at Hammerfest sanitetsforening vurderer å ansette en sanitetssøster, og ønsker derfor mer informasjon angående ansettelse av en

³²⁰ Annemarie Lorentzen, «Hammerfest Studiescene: det var en gang et teater...», *Årbok '90: Hammerfest – Sørøysund 1* (1990): 50-52.

³²¹ Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1952, referert i Stephansen, *Ivrigt løftet de i flokk*, 123.

³²² Sanitetskvinne Esther Stangvik i intervju med Kari Strifeldt fra Finnmark Dagblad, referert i Bjarnar, *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1996*, 67. Etternavnet til intervjueren er sitert slik i Bjarnar, men det kan hende at det egentlig skal stå «Strifeldt». ;Strifeldt, «I de små ting frihet,» 101.

³²³ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 101.

³²⁴ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 102.

³²⁵ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 102.

³²⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³²⁷ Strifeldt, «I de små ting frihet,» 102.

³²⁸ Hammerfest sanitetsforenings årsberetning 1952, referert i Stephansen, *Ivrigt løftet de i flokk*, 123.

³²⁹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

sanitetssøster.³³⁰ Årsaken til at Hammerfest sanitetsforening ønsker sanitetssøster, er på grunn av at Hammerfest har blitt en større by.³³¹ Behovet for en sanitetssøster skal derfor ha vært stort.³³²

I 1954 framstår arbeidet til Hammerfest sanitetsforening å være preget av flere ulike ting. I et brev datert, 04.02.54, så kommer det fram at arbeidet til Hammerfest sanitetsforening går bra. Til å holde møter leier nå Hammerfest sanitetsforening et lokale. Antall medlemmer i Hammerfest sanitetsforening har også økt.³³³ Lokale til kontrollstasjon og høyfjellssol mangler de fremdeles.³³⁴ Det sistnevnte blir også kommentert i et brev datert 21.10.54: «Vi synes det er trist at et par av foreningens arbeidsgrener må ligge nede på grunn av mangel på lokale.»³³⁵ Det blir videre kommentert at kommunenes helsehus forhåpentligvis derfor snart vil stå ferdig, og at det ville kunne brukes til kontrollstasjon, høyfjellssol og møter.³³⁶

Også i 1954 virker Hammerfest sanitetsforening å søke etter sanitetssøster. I et brev datert 16.01.54 så foreligger det informasjon angående lønning av sanitetssøstre, samt at en annonse planlegges å settes inn i Folkehelsen.³³⁷ Noe som tyder på at Hammerfest sanitetsforening planla å utlyse en, eller flere, stilling som sanitetssøster. Dette vil i så fall samstemme med det som ble tatt opp i 1953.

Husmorferie virker å være noe Hammerfest sanitetsforening har befattet seg med i 1954. I det som virker å være en kladd til et brev så er det skrevet «12 husmødre i 2 uker».³³⁸ Denne kladden har både 10.03.54 og 06.04.54 påskrevet så det er usikkert hvilken dato som anses for gjeldene.³³⁹ Men dette sitatet bidrar uansett til å tro at planleggingen av husmorferie ble arbeidet med. Basert på denne kladden virker det også som at barn under 10 år kunne følge

³³⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³² FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³⁴ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³⁸ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³³⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

husmoren.³⁴⁰ Slik var husmorferien ikke bare en ferie for husmødre, men også for barn i enkelte tilfeller. Først ble det reklamert for en ferie tilegnet mødre med spebarn, men der skal ikke ha vært søkere til dette. Hammerfest sanitetsforening peker på at årsaken til dette handlet om at de som kunne hatt behov for en sånn ferie gjerne hadde flere barn, og kunne ikke reise i fra dem. Derfor ble eldre husmødre invitert, og såpass mange skal ha søkt så de økte antallet fra 12 til 16 deltakere, og to barn.³⁴¹ I et brev datert, 21.10.54, kommer det fram at det har blitt avholdt ferieopphold for både husmødre og barn i løpet av sommeren. Ut ifra dette brevet virker det også som at ferieoppholdene skal ha foregått på feriekolonien, da den litt nedsatte standarden til feriekolonien blir kommentert. Også i et brev, datert 23.11.54, kommer det fram at husmorferie har blitt gjennomført i løpet av dette året.³⁴² Dette skal ha vært vellykket og «husmødre som har fått sitt ferieopphold er kommet hjem styrket og tilfreds.»³⁴³ For flere var dette deres aller første ferieopphold.³⁴⁴

I 1954 mottok Hammerfest sanitetsforening gavepakker til utdeling. Care, en amerikansk organisasjon, hadde kontaktet NKS angående 10000 gavepakker som skulle utdeles i Norge. Care delte ut disse gavepakkene sammen med Foreign Operations Administration.³⁴⁵ «Pakkene veier ca. 6 kg. og inneholder: 440 g. smør, 450 g. kakefett, 450 g. oksejøtt i saus, 900 g. bønner, 1350 g. ris, 2250 g. hvetemel.»³⁴⁶ Norge hadde også i 1953 mottatt relativt like pakker, men grunnet sene forsendelser så ble det kunne delt ut i Osloområdet. En rekke frivillige organisasjoner møttes for å planlegge hvordan disse gavepakkene skulle bli utdelt, og Hammerfest ble valgt som en av byene hvor utdelingen skulle foregå. Totalt ble det valgt ut 13 steder, hvor fire av disse var i Finnmark. Hammerfest mottok 500 slike gavepakker. Det trekkes også fram at hvis man har pakker nok så oppfordres det til å kontakte distriktsområdene i nærheten av byene. For Hammerfest sanitetsforenings tilfelle så ville dette

³⁴⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁴¹ Hammerfest sanitetsforenings arkiv, brev datert 15.10.1954, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 130.

³⁴² FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁴³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁴⁴ Hammerfest sanitetsforenings arkiv, brev datert 15.10.1954, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 130.

³⁴⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁴⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

bety at Hammerfest sanitetsforening eventuelt skulle ta kontakt med andre sanitetsforeninger, og samarbeide med disse om utdelingen.³⁴⁷

På kretsmøtet i 1954 i Kautokeino så foreslo kretsformannen til Hammerfest sanitetsforenings representant at Hammerfest sanitetsforening burde bygge sykehotell i Hammerfest.

Bakgrunnen til at det var behov for sykehotell i Hammerfest handlet om at flere kom langveisfra til Hammerfest Sentralsykehus for undersøkelser og operasjoner, og det var derfor ønskelig med et billig boalternativ. Forslaget ble tatt opp i Hammerfest sanitetsforening, men siden de ikke hadde eget lokale og feriekolonien nylig var gjenreist så strakk ikke økonomien til på dette tidspunktet.³⁴⁸

4.5 Anskaffelse av jernlunge

4.5.1 Innsamling til jernlunge

I 1955 arbeidet Hammerfest sanitetsforening med et bidrag til Hammerfest sykehus. I et brev, datert 12.01.55, kommer det fram at Hammerfest sanitetsforening har blitt oppfordret til å starte en innsamling i Vest-Finnmark.³⁴⁹ Hvem som har oppfordret de til dette framkommer ikke. Innsamlingen skulle gå til en jernlunge til Hammerfest sykehus. I brevet ber også Hammerfest sanitetsforening om kontaktinformasjonen til de andre sanitetsforeningene i Vest-Finnmark.³⁵⁰ Informasjonen om de andre sanitetsforeningene mottok Hammerfest sanitetsforening i et brev datert 24.01.55.

Sanitetsforeningene som her blir listet opp er Årøy, Brynilen, Bustad, Børfjord, Fæg fjord, Frak fjord, Gåshopen, Hakkstaben og Altneset, Hasvik, Husfjord, Hønseby og Skarfjordhamn, Indrefjord, Ingøy, Isnestofen, Kåfjord, Kårhamn, Kautokeino, Kjerringdal, Komagfjord, Korsfjord, Kvalfjord, Kvalsund, Langfjordbotn, Langfjordhamn, Leirbotn, Lerresfjord, Litlefjord, Loppa, Mefjord, Neverfjord, Nuvsvåg, Nyvold, Porsa, Rafsbotn, Repparfjord, Revsbotn, Riverbukt, Russeluft, Sandland, Sandøybotn, Slotten, Store Lerresfjord, Snefjord, Storkorsnes, Sør Tverrfjord, Talvik, Tappeluft, Tufjord, Vinna og

³⁴⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁴⁸ Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 135.

³⁴⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

Hønseby, Øksfjord, og Øksfjordbotn.³⁵¹ Basert på brevet fra 12.01.55 så skal dette være alle sanitetsforeningene i Vest-Finnmark.³⁵² Dette illustrerer at det prosjektet som her blir satt i gang hadde potensiale til å bli et veldig stort et. Samtidig kan man også bemerke seg med dette hvor stor utbredelse NKS hadde bare i Vest-Finnmark.

I et brev, datert 29.01.55, trekker NKS fram at «Det interesserer oss å høre at Hammerfest sanitetsforening vil gå i gang med en innsamling til «jernlunge» til Hammerfest sykehus.»³⁵³ Betydningen av å ha jernlunger rundt om i Norge blir også kommentert. I brevet, 29.01.55, så trekkes det også fram at man håper at de andre sanitetsforeningene i Vest-Finnmark, samt andre, vil bidra sånn at man kan få tak i en jernlunge.³⁵⁴ Det virker altså ikke som at det ikke på dette tidspunktet var avklart om eller hvilke av sanitetsforeningene i Vest-Finnmark som kom til være med på dette. Interessen for denne saken kommer også fram gjennom dette brevet da det nevnes at man ønsker å lese om det i bladet Folkehelsen når innsamlingen er over. I et brev datert 14.04.55 så kommer det fram at Folkehelsen ønsker å ta inn jernlungesaken.³⁵⁵

Angående innsamlingen til jernlungen så kom det fram i brevet datert 12.01.55 at Hammerfest sanitetsforening håpet å være godt i gang med dette utover våren. I et brev datert 02.04.55 så kommer det fram at innsamlingen til jernlungen går bra.³⁵⁶ Ifølge en regnskapsoversikt for innsamlingen og innkjøpet av jernlungen, datert 12.06.56, så skal de totalt ha fått inn 30248,21kr. Supplert med renter for dette året så hadde de 30820,25kr. Totalkostnaden til jernlungen, inkludert forsikring og frakt, var 30606,55kr.³⁵⁷ Noe som altså betyr at Hammerfest sanitetsforening satt igjen med en viss sum.³⁵⁸ Dette tyder derfor å ha vært en vellykket innsamling og innkjøp. Det blir kommentert i samme regnskap at den resterende summen, samt andre renter, «avsettes til eventuelle anskaffelser vedkommende Jernlungen,

³⁵¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵² FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵⁴ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁵⁸ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

eller hjelp til poliomyelitt rammede.»³⁵⁹ Innkjøpet av jernlunge blir sett i sammenheng med sanitetsforeningers arbeid for støtte til pasienter, sykehusopphold og etterbehandling under poliomyelittepidemien.³⁶⁰

4.5.2 Annet arbeid

I tillegg til anskaffelse av jernlunge bedrev også Hammerfest sanitetsforening med annet arbeid dette året. For 1955 så virker det som at Hammerfest sanitetsforening ønsket å ha husmorferie på feriekolonien, men dette ser ikke ut til å ha vært en mulighet på grunn av mangel på personer som kunne arbeide der.³⁶¹ I et brev blir det bemerket at støtten til husmorferie er gjeldende fram til mai 1956, så de foreslår at husmorferien kan avholdes et annet sted og utenfor sesongen. Det bemerkes også at dette nødvendigvis ikke ville være et dyrere alternativ.³⁶² Tematikk knyttet til husmorferie ble allerede tatt opp i et brev sendt i slutten av januar.³⁶³ Noe som kan forstås som at de hadde planer om å avholde husmorferie i løpet av dette året. Forhold som mange barn, sykdom i hjemmet, dårlig helse, stor arbeidsbyrde, alder og/eller behov for økonomisk støtte blir listet opp som årsaker til at husmødre kunne bli tatt ut til en slik ferie.³⁶⁴

Hammerfest sanitetsforening skal også ha holdt basar dette året. Dette kommer fram gjennom et brev datert 02.04.55. Maiblomster og bilblomster var også blitt bestilt i henhold til dette brevet.³⁶⁵ Annet arbeid de befattet seg med var at de sendte en pute til NKS Finnmark sin utlodning.³⁶⁶

Dette året virker det også som at Hammerfest sanitetsforening forberedte seg på å flytte inn i et nytt lokale. I et brev, datert 12.10.55, så kommer det fram det nye lokalet snart skal være ferdig, og at forhåpentligvis ville de da kunne få blant annet kontrollstasjonen i virksomhet.

³⁵⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁶⁰ *Norske Kvinners Sanitetsforening 1946-1971*, 38.

³⁶¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁶² FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁶³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁶⁴ Hammerfest sanitetsforenings arkiv, brev fra NKS datert 23.3.1955, referert i Stephansen, *Ivrige løftet de i flokk*, 130.

³⁶⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

³⁶⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

Ifølge brevet så skal kontrollstasjonen til Hammerfest sanitetsforening ikke ha vært i virksomhet på et par år, det sies ikke nøyaktig hvor mange, på grunn av at brakken deres ble revet. Derfor blir det stilt et par spørsmål angående drift av kontrollstasjon, i tilfelle det har kommet noen endringer på dette området. Spørsmålene handler om antall kontroll dager for spebarn og mødre, ulike lønningsspørsmål angående sanitetssøstre, ulike lønningsspørsmål og ansettelsesspørsmål tilknyttet assisterende lege, samt spørsmål knyttet til økonomisk støtte til kontrollstasjonen.³⁶⁷

4.6 Oppsummerende kommentar om perioden 1950-1955

Arbeidet til Hammerfest sanitetsforening er i denne perioden preget av tidvis mangel på lokale, da dette medfører til at de ikke alltid kan ha kontrollstasjon eller høyfjellssol. Samtidig vil det også kunne vise hvordan gjenreisningssituasjonen påvirket arbeidet deres. Arbeid tilknyttet barn er gjennomgående for perioden. Særlig tilknyttet høyfjellssol. Arbeidet med å bygge og ferdigstille feriekolonien var et av Hammerfest sanitetsforening større prosjekter i løpet av denne perioden. Det ble også derfor en stor del av deres arbeid. Arbeid tilknyttet husmorferie var noe Hammerfest sanitetsforening bedrev med. Anskaffelse av jernlunge var et stort arbeid.

³⁶⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0023/0001.

5 Sammenligning av Hammerfest sanitetsforenings og Kvalsund sanitetsforenings sitt arbeid i 1945-1955

Denne sammenligningen vil foregå ved at Kvalsund sanitetsforenings arbeid vil bli presentert kronologisk på lik måte som Hammerfest sanitetsforenings arbeid ble, men ikke like omfattende. Arbeidet til de to sanitetsforeningene vil så bli sammenlignet.

5.1 Kvalsund sanitetsforenings arbeid i perioden 1945-1955

I 1946 er det derimot klart at Kvalsund sanitetsforening var i virksomhet. Dette året hadde de 53 medlemmer. Det kommer fram at kontrollstasjonen deres ikke var i gang siden de ikke hadde veker. Skolebarnundersøkelse og salg av maiblomster skal også ha blitt gjennomført. Det ser det ut til at Kvalsund sanitetsforening mottok flere gaver dette året. 3000 kr i sykepleierlønnbidrag og to kasser med en type gaveklær fra Hovedstyret, en stor kasse med sykepleieutstyr fra Balke, 289 kr til utstyr for sykebrakken fra Svenningdal, spjelkemateriell fra Utsira, en kommode fra Grue, ti ulltepper fra Time, et stykk sengetøy muligens fra en sanitetsforening, 20 bjerkestoler fra Mo, fire senger med utstyr fra Våle. Det framstår også som at Eidsvoll har gitt noe, men det er uklart hva.³⁶⁸

I 1947 var medlemstallet gått ned til 41 medlemmer. De manglet fremdeles veker så kontrollstasjonen var ikke i virksomhet. Bad skal de ha fått dette året, muligens er det en tomt til bad de har fått. Fra og med september 1947 var sykestuen i drift. Først ble den kun brukt til fødsler, men etter at de fikk sanitetssøster så mottok de i tillegg andre pasienter.

Skolebarnundersøkelse skal ha blitt gjennomført. I tillegg skal de ha solgt maiblomster, lodd, julemerker og medisin.³⁶⁹ I NKS Finnmarks årsberetning for 1947 så kommer det fram at sykestuen i Kvalsund ofte var overfylt selv om brakken den lå i var av svært dårlig standard. Det blir uansett poengtert at sykestuen var til god hjelp på grunn av økte tuberkulosetilfeller, og manglende tuberkulosehjem.³⁷⁰

³⁶⁸ Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/E-Korrespondanse og korrespondanse/Eb-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter emne/L0024-Lokallagene/0005-Kvalsund sanitetsforening. Heretter forkortet som FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁶⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁷⁰ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

I 1948 var medlemstallet gått opp til 79 medlemmer.³⁷¹ I 1948 ordnet Kvalsund en brakke med syv senger til behandling av syke. Denne skulle Kvalsund sanitetsforening drive.³⁷² Utgravingen til badet var ferdig. De hadde også en juniorforening, som hadde 21 medlemmer, som jobbet for å skaffe en elektrisk komfyr og andre typer utstyr til sykestuen.

Skolebarnundersøkelse, salg av maiblomster, lodd og medisiner skal også ha blitt gjort.³⁷³

Kvalsund sanitetsforening hadde 31 medlemmer i 1949.³⁷⁴ I februar avholdt de revmatismebasar, og en annen basar skal også ha blitt avholdt dette året. De skal også ha solgt maiblomster, julemerker og lodd, gjennomført skolebarnundersøkelse og solgt medisiner. Bad ble oppsatt med kjeller. Junioravdelingen hadde 22 medlemmer. De hadde kjøpt elektrisk komfyr, radio og mer. I tillegg jobbet de med å skaffe ulike ting til sykestuen, de hadde brodert, og dekorert sykerommene.³⁷⁵ Sykestuen ble nå også anvendt som fødestue under ledelse av en jordmor. I løpet av dette året avsluttet sanitetssøsteren sitt arbeid her.³⁷⁶

I 1950 hadde de 24 medlemmer, og syv medlemmer i ungdomsavdelingen. Dette året ble det blant annet avholdt en basar for revmatismen, og en fest, gitt hjelp til syke, og de har solgt maiblomster, julemerker og lodd. Kontrollstasjonen skal ikke ha vært i virksomhet. Badet skal være bygd, men var ikke ferdig, og en del av det ble utleid. Ungdomsavdelingen jobbet for sykestuen, og hadde rundt 600kr som virker å være tiltenkt inventar til en ny sykestue.³⁷⁷ Sykestuen i Kvalsund var i 1950 kun en kort periode i virksomhet siden de ikke hadde sanitetssøster. Kvalsund sanitetsforening var blant ti sanitetsforeninger i Finnmark som i 1950 mottok 1000kr i gjenreisingsmidler.³⁷⁸ Potensielt er det disse 1000kr som menes når det i et brev, datert 05.01.50, kommer fram at samme sum har blitt bevilget Kvalsund sanitetsforening og skal brukes til å innrede bårdstuen.³⁷⁹

³⁷¹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁷² Ragnvald Jacobsen, *Kvalsund i Finnmark: Bygdebok om Kvalsunds folk og forhold* (Kvalsund kommune, 1989) 407.

³⁷³ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁷⁴ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁷⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁷⁶ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

³⁷⁷ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁷⁸ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

³⁷⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

Det var 64 medlemmer i Kvalsund sanitetsforening i 1951. Dette året har de blant annet avholdt en basar, skaffet sykemateriell, solgt maiblomster, julemerker og lodd, og arbeidet med badet. Skolebarnundersøkelse virker også å ha blitt gjennomført. Juniorlaget deres hadde 12 medlemmer, og de drev med arbeid knyttet til den nye fødestuen.³⁸⁰ I 1951 var ikke Kvalsund sanitetsforenings sykestue i virksomhet siden brakkestandarder var så dårlig så man kunne ikke bo der. Kvalsund sanitetsforening arbeidet med å bygge en fødestue. I 1951 var de også blant andre sanitetsforeninger i Finnmark som mottok gjenreisningsmidler, denne gangen 1000kr som var tiltenkt sykestuen.³⁸¹

Kvalsund sanitetsforening hadde i 1952 64 medlemmer, og en ungdomsavdeling med syv medlemmer. To basarer ble avholdt dette året. De har også gitt økonomiske bidrag til kreftdagen, revmatismen og døvesaken. Økonomisk hjelp var blitt gitt til syke. De virker også å ha drevet med medisinsalg, samt salg av maiblomster og lodd. Skolebarnundersøkelse virker også å ha blitt gjennomført.³⁸² I 1952 ser det ut til at sykestuen i Kvalsund fikk utbetalt 525kr i gjenreisningsmidler.³⁸³ Angående sykestuen så hadde ungdomsavdelingen 600kr tilberegnet utstyr til den. Det ser også ut til at de planla å bygge fødestue da de virker å være i samtale med en arkitekt, og i samtale med Helsedirektoratet angående en tegning.³⁸⁴

I et brev, datert 11.02.53 kommer det fram at badet var klart for å tas i bruk, men på grunn av dårlig vær så var det ikke blitt åpnet. Det blir trukket fram at det fremdeles gjenstod litt arbeid med badet, som for eksempel paneling. Behovet for bad virker å ha vært stort på vinteren da flere var fri for vann.³⁸⁵ Dette året virker de å ha arbeidet med sykestuen, hvor det utvendige arbeidet med den kun gjensto å sette inn vinduer og dører. Kvalsund sanitetsforenings bad ble leid ut, så arbeid med den måtte avventes. Dette året mottok de også 15000kr fra Nasjonalhjelpen.³⁸⁶ I 1954 ga NKS Finnmark 6000kr til Kvalsund sanitetsforening til bygging av badstue.³⁸⁷ I et brev, datert 09.08.55, så kommer det fram at det på fødestuen var blitt åpnet

³⁸⁰ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0001.

³⁸¹ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

³⁸² FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁸³ FMFB/A-1006/X/Xa/L0037/0001.

³⁸⁴ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁸⁵ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁸⁶ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁸⁷ Jacobsen, *Kvalsund i Finnmark*, 407.

kontrollstasjon for mor og barn i 1954.³⁸⁸ Ifølge et brev, datert 31.01.55, så skal Kvalsund sanitetsforenings arbeid gått bra. Her kommer det også fram at fødestuen er ferdig, men var enda ikke i full virksomhet.³⁸⁹

5.2 Likheter og ulikheter mellom de to sanitetsforeningene

Basert på gjennomgangen av Hammerfest sanitetsforenings arbeid og oppsummeringen av Kvalsund sanitetsforenings arbeid så virker det å være flere likheter og ulikheter i arbeidet deres.

Noe en kan legge merke til er at flere av de samme arbeidsområdene blir i en eller annen form vektlagt, eller satt fokus på, av begge sanitetsforeningene. Både Hammerfest og Kvalsund sanitetsforening virker å komme tidlig i gang med arbeid på sine steder. Gjennom perioden 1945-1955 så ser det ut til at de har flere arbeidsoppgaver til felles som for eksempel skolebarnundersøkelse, og økonomiske bidrag til bekjempelse av revmatisme og kreft. Salg av maiblomster, lodd og julemerker er også noe som ser ut til å gå igjen hos begge parter. Kontrollstasjon virker også som et gjennomgående tema. Generelt vil man nok kunne si at helsearbeid er i fokus hos begge sanitetsforeningene.

Noe annet som er likt for Hammerfest sanitetsforenings og Kvalsund sanitetsforenings arbeid er at gjenreisningssituasjonen framstår å sette sitt preg på det. Dette fordi blant annet begge holder tidvis til i brakker. I tillegg så er bygningsarbeid noe som begge sanitetsforeninger tidvis virker å være opptatt med i løpet av denne perioden. Noe som i denne sammenheng er sannsynlighet for at det har med gjenreisningen å gjøre.

Der virker også å være ulikheter innenfor sanitetsforeningenes arbeid. Selv om begge sanitetsforeningene framstår å ha kommet seg tidlig i virksomhet på sine steder, så virker det som at Kvalsund sanitetsforening potensielt kom tidligere i gang med helsearbeidet enn Hammerfest sanitetsforening. Kvalsund sanitetsforenings medisinsalg kan man trekke fram i denne sammenheng, da det ikke virker som at Hammerfest sanitetsforening drev med dette. Sykestuen skiller seg også ut da Hammerfest sanitetsforening ikke virker å ha hatt det, noe som kan ha sammenheng med at det var sykehus i Hammerfest. Høyfjellssol virker ikke å være noe som Kvalsund sanitetsforening holdte på med, noe som stiller seg i kontrast til

³⁸⁸ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

³⁸⁹ FMFB/A-1006/E/Eb/L0024/0005.

Hammerfest sanitetsforening da dette virker som noe som gjennomgående blir trukket fram innenfor deres arbeid. Noe som derimot gjennomgående blir trukket fram hos Kvalsund sanitetsforening, men ikke spesielt hos Hammerfest sanitetsforening, er juniorforeningen. Kanskje var det derfor større aktivitet i juniorforeningen i Kvalsund.

6 Konklusjon

Det Hammerfest sanitetsforening arbeidet med i perioden 1945-1955 var et mangfoldig arbeid. Helsearbeid virker å være i fokus for Hammerfest sanitetsforening gjennom hele perioden på ulike måter. Dette kommer blant annet fram gjennom deres arbeid med kontrollstasjon. Det kommer også fram gjennom arbeidet tilknyttet barn, hvor særlig høyfjellssol er i fokus.

Gjennom helsearbeidet kommer det også fram hvordan Hammerfest sanitetsforenings arbeid tidvis samsvarer med det arbeidet som preget NKS Finnmark sitt arbeid i denne perioden. Kontrollstasjon er noe som både NKS Finnmark og Hammerfest sanitetsforening virker å være opptatte av. Samtidig virker det som at for NKS Finnmark så er tematikken knyttet til bad ofte sentral. Dette framstår derimot ikke å være noe som Hammerfest sanitetsforening sitt arbeid var spesielt preget av.

Feriekolonien framstår som noe av det større og mer tidkrevende som Hammerfest sanitetsforening arbeidet med gjennom denne perioden. Med den kommer det også fram hvordan Hammerfest sanitetsforening arbeidet med tilbud for barn, og i tillegg husmødre. Arbeidet Hammerfest sanitetsforening gjør for husmødre kommer til uttrykk gjennom arbeidet med husmorferie.

Gjenreisningssituasjonen framstår også å sette sitt preg på Hammerfest sanitetsforenings arbeid gjennom perioden. Dette virker å komme frem gjennom Hammerfest sanitetsforenings arbeid og virksomhet i brakker. Når Hammerfest sanitetsforening tidvis også mangler lokale så framstår dette også å være en konsekvens av gjenreisningssituasjonen. Byggearbeid er en tematikk som setter sitt preg på Hammerfest sanitetsforenings arbeid denne perioden. At byggearbeidet i denne sammenheng er en konsekvens av gjenreisningen vil det være sannsynlighet for.

Sammenligningen av Hammerfest sanitetsforening og Kvalsund sanitetsforening bidrar til å vise at det virker å være flere likhetstrekk mellom de to sanitetsforeningenes arbeid i løpet av perioden. Samtidig som det også virker å være ulikheter i hva de arbeidet med. For begge framstår det i hvert fall som at gjenreisningssituasjonen preget arbeidet deres.

Kildeliste

Statsarkivet i Tromsø/S-0280-Fylkeslegen i Finnmark/1-Første avlevering/D-Korrespondanse og saksdokumenter/Dc-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter arkivnøkkel II/Dcb-1:Helsevesen/L0067-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter arkivnøkkel II/0028-Sanitetsforeningen.

Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/E-Korrespondanse og korrespondanse/Eb-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter emne/L0023-Lokallagene/0001-Hammerfest sanitetsforening.

Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/E-Korrespondanse og korrespondanse/Eb-Korrespondanse og saksdokumenter ordnet etter emne/L0024-Lokallagene/0005-Kvalsund sanitetsforening.

Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/X-Egenproduserte trykksaker/Xa-Årsberetninger/L0037-Årsberetninger/0001-Årsberetninger med regnskap.

Troms og Finnmark fylkesbibliotek/A-1006-Norske Kvinners Sanitetsforening Finnmark/F-Notathefter/L0053.

Referanseliste

- Andresen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2012/2015.
- Bentsen, Hans Edv. «Byreguleringsplanen av 1946». *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 6 (1995): 57-78.
- Bentsen, Hans Edv. «Jenny Kummenejes beretning fra evakueringsdagene i Hammerfest: Sanitetskvinnerenes innsats høsten 1944». *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 5 (1994): 67-71.
- Berg-Hansen, Jens. «1913 – Kvinnelig stemmerett: Kvinnene markerer seg i Hammerfest». *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 24 (2013). 20-28.
- Bjarnar, Ove. *Norske Kvinners Sanitetsforening: 1946-1996*. Veiviser til velferdssamfunnet 2. Norske Kvinners Sanitetsforening, 1995.
- Bottolfson, Øystein. *Finnmark fylkeskommunes historie 1840-1990*. Finnmark fylkeskommune, 1990.
- Bringslid, Synøve. «Norske Kvinners Sanitetsforening: Stifting og aktivitet 1896-1905.» Masteravhandling, Bergen, 1985.
- Dancke, Trond M. E. *Opp av ruinene: Gjenreisningen av Finnmark 1945-1960*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1986.
- Eriksson-Zetterquist, Ulla, Thomas Kalling, Alexander Styhre og Kristin Woll. *Organisasjonsteori*. Cappelen Damm AS, 2014.
- Elstad, Ingunn. *Tvangsevakueringa: Finnmark og Nord-Troms 1944 – bakgrunn, gjennomføring og overleving*. Orkana Akademisk, 2020.
- Elstad, Ingunn. «Overleving, død og sjukdom under tvangsevakueringa.» I *Andre verdenskrig i nord: Kampen om frihet*, redigert av Stian Bones. 201-220. Orkana akademisk, 2022.
- Finne, Øyvind. *Krigen som aldri slutter: Krigstraumer i et livstidsperspektiv: Eksempelet Finnmark 1940-46*. Davvi Girji, 2005.

Flaa, Paul, Dag Hofoss, Finn Holmer-Hoven, Thorstein Medhus, Rolf Rønning. *Innføring i organisasjonsteori*. Universitetsforlaget, 1995.

Hage, Ingebjørg. *Som Fugl Fønix av asken?: Gjenreisingshus i Nord-Troms og Finnmark*. Ad Notam Gyldendal, 1999.

Hauglid, Anders Ole. «Gjenreisninga av Finnmark og Nord-Troms: 1945 – 1948 – 1952». Masteravhandling, Universitetet i Tromsø, 1975.

Hauglid, Anders Ole, Knut Erik Jensen og Harry Westrheim. *Til befolkningen! Brannhøsten 1944 – gjenreisningen etterpå*. Universitetsforlaget, 1985.

«Herregud hvor her ser ut!»: *Hverdag og fest i brakkebyen Hammerfest: Brev fra Johanne Løkken i Hammerfest til sin søster i Oslo 1945-1946*. Redigert av Knut Bjerck og Gjenreisningsmuseet. Hammerfest: Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms, 2007.

Immonen, Ingrid. «St. Elisabeth hospital i Hammerfest: Sykepleie ved St. Elisabeth hospital i Hammerfest med fokus på gjenreisningstiden.». Masteravhandling, Universitetet i Tromsø, 2002.

Immonen, Ingrid. *Sykepleie i Finnmark: Krig, evakuering og gjenreisning*. HiF-Forskning 10, Høgskolen i Finnmark, Avdeling for helsefag, 1999.

Immonen, Ingrid. «Sykepleie i Finnmark under annen verdenskrig». *Ottar: Helse, sykdom og pleie* 1 (2011). 21-27

Iversen, Klaus. *Krise, utslettelse og nytt liv: Hammerfest etter 1914*. Hammerfest kommune, 1989.

Jacobsen, Ragnvald. *Kvalsund i Finnmark: Bygdebok om Kvalsunds folk og forhold*. Kvalsund kommune, 1989.

Jacobsen, Ragnvald. *Bankens virke – byens vekst: Hammerfest Spareskasses jubileumsbok*. Hammerfest: 1974.

Jahnsen, Inger. «Hammerfest Husmorforening: Kulturinstitusjon gjennom 50 år». *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 7 (1996). 15-24.

- L'Orange, Olav. «Gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms 1944-1949: Plan, administrasjon og politikk». Masteravhandling, Universitetet i Oslo, 1975.
- Lorentzen, Annemarie. «Hammerfest Studiescene: Det var en gang et teater...». *Årbok '90: Hammerfest – Sørøysund 1* (1990). 50-54.
- Melve, Leidulf. «Å arbeide komparativt». I *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymin. 70-91. Universitetsforlaget, 2018.
- Mølmann, Nina Planting og Heidi Stenvold. «Krigens pris». *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur* 25 (2014). 167-189.
- Nielsen, Reidar. *Æ bodde i Ubåten: Streiftog i Husbankens historie i Hammerfest*. Den norske stats husbank avd. Hammerfest, 2004.
- Niemi, Einar. «Gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark.» I *Andre verdenskrig i nord: Kampen om frihet*, redigert av Stian Bones. 407-447. Orkana Akademisk, 2022.
- Nordvoll, Laila Yvonne. «Samfunnsansvar-Tilpasningsdyktighet: Norske Kvinners Sanitetsforenings respons på Sykehusloven av 1969 og Helsestasjonsloven av 1972: 1960-1980.» Masteravhandling, Universitetet i Bergen, 1995.
- Norske Kvinners Sanitetsforening: Tiden og menneskene som skapet den: Vekst og virke i femti år: 1896-1946*. Veiviser til velferdssamfunnet 1. Norske Kvinners Sanitetsforenings hovedstyre 1946, 1996.
- Norske Kvinners Sanitetsforening: 1946-1971: Bind II: Arbeidsperioden 1946-1971*. Norske Kvinners Sanitetsforenings hovedstyre 1971, 1971.
- Ryymin, Teemu. «Å arbeide med tekstanalyse». I *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymin. 44-69. Universitetsforlaget, 2018.
- Sandvik, Harald. *Frigjøringen av Finnmark 1944-1945*. Oslo: Forsvarets krigshistoriske avdeling, Gyldendal Norsk Forlag, 1975.
- Schøitiz, Aina. *Folkets helse – landets styrke: 1850-2003*. Det offentlige helsevesen i Norge 1603-2003 2. Universitetsforlaget, 2003.

Stenvold, Heidi og Gaute Lund Rønnebu. «Tvangsevakuering». I *Andre verdenskrig i nord: Kampen om frihet*, redigert av Stian Bones. 171-200. Orkana Akademisk, 2022.

Stephansen, Maria. *Ivrige løftet de i flokk – milde, bløte kvinnehender...: Hammerfest Sanitetsforening 1910-2010*. Gjenreisningsmuseets Skriftserie 5, Museene for kystkultur og gjenreisning i Finnmark IKS, 2010.

Strifeldt, Kari. «I de små ting frihet, i de store ting enighet, i alle ting kjærighet». *Øyfolk: Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest* 6 (1995). 99-108.

Windstad, Wenche Malo. «Norske Kvinners Sanitetsforening 1905-1940.» Masteravhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 1998.

